Poštarina plaćena u gotovom

Cijena 10 dinara

GOD. II. SIJEČANJ 1934. BROJ 1.

HRVATSKA SMOTRA

Sadržaj:

»Hrvatska Smotra« izlazi svakog 1. u mjesecu. — List je pokrenuo prof. K. Šegvić. — Pretplata godišnje Din 100·—. Pojedini broj Din 10.—. — Uredništvo i uprava nalaze se u Zagrebu, Trg Kralja Tomislava br. 21. (II. kat desno). — Vlasnik: Konzorcij „Hrvatske Smotre«, predstavnik konzorcija i odgovorni urednik: Dr. A. Ćepulić, Zagreb, Trg Kralja Tomislava br. 21. — Uređuje redakcioni odbor. — Broj računa »Uprave Hrvatske Smotre« kod Poštanske štedionice 37.860. — Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak), Zagreb, Ilica 35., telefon 23-75. — Za tiskaru odgovara Gjuro Jutriša, Zagreb, Ilica 35.

Prijateljima i pretplatnicima „Hrvatske Smotre!"

Prvo je godište »Hrvatske Smotre« završeno i time je najteža faza njezina razvitka svladana. Potreba, da se odupremo pogubnim strujama marksističkog antinacionalizma u literaturi, da se borimo proti zavladaloj dekadensi, proti otrovnim bacilima u javnim publikacijama, u svakoj grani lijepe knjige i lijepih umjetnosti, dala je na život »Hrvatsku Smotru«. Kroz ovu prvu godinu izlaženja, ako ona nije rekla sve, što je smatrala potrebnim, to nije do uredništva; nu niko ne može reći da je objelodanila išta, što bi stajalo u protimbi s njezinim gornjim programom.

A imala je i lijepih uspjeha. Probudila je savjest mnogih pospanih Hrvata, otkrila ponor, u koji tjerahu nepromišljenu mladež takozvani »socijalni« književnici. Redove smo njihove poljuljali. Otkrili smo crvljivu ranu, koju su neki nastojali pokriti lažnim hrvatstvom. Neki su pače javno uzmakli, radi čega im lojalno odajemo svoje priznanje.

Dok je u početku urednik i osnivač »Hrvatske Smotre« stajao sam, danas se je okupila oveća i jednodušno orijentirana grupa mladih intelektualaca, kojima je urednik i predao glavnu brigu oko lista, jer se on, uslijed opasne bolesti, morao brinuti za zdravlje.

Uvjereni smo, da će dojduće godine biti još većega ploda.

No potrebno je, da se svi naši prijatelji taknu srca i podupru ovo naše poduzeće. Svak se mogao uvjeriti već danas, da je »Hrvatska Smotra« jedina hrvatska publikacija ove vrsti, koja si je postavila jasno svoju zadaću i dosljedno je provodi.

Zato opravdano možemo moliti naše stare prijatelje, da nas pomognu u ovom velikom i mučnom narodnom poslu, da nam ostanu vjerni do kraja i da nam nađu novih prijatelja i pomagača.

Bez materijalnih sredstava ne može izlaziti naš list. Zato **očekujemo od starih dužnika da nam pošalju zaostalu i novu pretplatu.** A od onih, koji su već platili prvu godinu, da će se **požuriti s novom pretplatom**, koju neka nam pošalju priloženom uplatnicom Poštanske štedionice.

U to ime želimo svima sretnu novu godinu.

Uredništvo i uprava
»HRVATSKE SMOTRE«

HRVATSKA SMOTRA

ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I DRUŠTVENI ŽIVOT

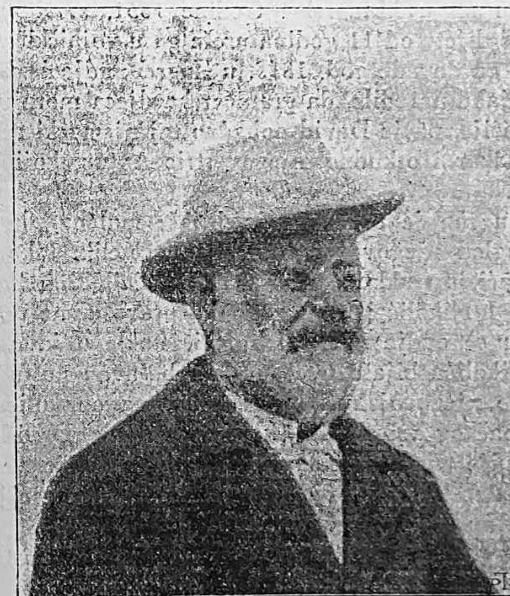
GOD. II. ZAGREB, SIJEČANJ 1934. BROJ 1.

HRVATSKA ROMANTIKA XIX. VIJEKA

DR. DAVID STARČEVIĆ 1840.—1903.

I.

Ne bi »Hrvatska Smotra« odgovorila svojoj dužnosti, kad bi mukom prešla preko tridesetgodišnjice smrti dra Davida Starčevića, borca i mu-

čenika. Premda on nije napisao gotovo ništa osim onih plamenih saborskih govora i one invektive »Slaviteljem Jelačića bana« iz god. 1870. koja ga je stajala progona i javne službe, on spada u kulturnu povijest naroda hrvatskoga. Bila bi naša dužnost da sakupimo sve njegove saborske i pučke govore, njegove političke članke sa nužnim tumačenjem objelodanimo i tako omogućimo svakomu, da izravno upozna ovoga gorostasa i tijelom i duhom. On bješe prihvatio svom dušom ideologiju svoga strica Ante i neugasivom vjerom u moć prava, istine i slobode nastojaše da ju provede u život.

Reklo se i napisalo i nedavno u jednom novinskom podlistku, da je David Starčević i njegova politika doživjela slom poslije onih groznih progona i osuda i tamnovanja u Lepoglavi. Ali to nije istina.

Progoni su Davida uništili samo materijalno i, kako je posve prirodno, uništili su njegovo krepko zdravlje, ali ga nisu slomili, po onoj: »Na junaku osvetit se ne moš dotle dok ne preda«. Junak je slomljen tek onda, kad mu je duša smalaksala.

Slomiše se Hinković, kojega u onoj groznoj prigodi Erazmo Barčić prozva »najnovijim Judom stranke prava«. Slomiše se Ladislav Krajač, Ibler Janko, Davranić Pero i toliki drugi, ali David ostade neslomljen uvijek spreman da nastavi borbu do konca života.

II.

Rijetka pojava bijaše David Starčević u hrvatskom javnom životu. On bijaše stariji sin Antina stričevića, ili brata od strica, Karla. Rodio se u godini 1840. u Žitniku ličkom kod Gospića. God. 1847. započe školovanje, koje slijedeće godine prekinu, jer mu otac Karlo moraše u vojsku, najprije u Italiju pa u Mađarsku. Godine 1851. svrši pučku školu, pa premda bijaše još dijete od 11 godina uzeše ga u vojnički računarski ured. Želja za naukom ga dovede god. 1856. u Zagreb, gdje je pohađao gimnaziju. No vlasti bijahu naredile, da graničarska djeca moraju pohađati njemački odio gimnazije, pa je David pohađao taj njemački odio. U Zagrebu je onda živio, makar i oskudno, njegov stric Antun, koji je radio u pisarni dra Šrama.

Pomoć, koju mu je pružao stric, bijaše malena, da uzmogne sebe izdržavati. Ali ugled njegov bijaše već onda velik, tako da je njegov sinovac mogao naći instrukcija kod veoma imućnih zagrebačkih porodica: Nikolić i Mallin. I Nikolić i Mallin bijahu pravoslavne porodice grčkoga porijetla, koje su se ovdje naturalizirale i istakle u javnom radu. Djed dra Vladimira Nikolića bijaše uveo u Zagreb javnu poštu i dugo godina imao monopol. Po njegovoj kući bijaše prozvana ona ulica Nikolićevom. Unuk toga zagrebačkog poštara i Grka dr. Vladimir, Davidov instrukcijonaš, postade kasnije uvažena ličnost, postade najprije veliki župan, pa podban i dobi plemstvo sa predikatom Podrinski, kasnije barunstvo i kćerku udade za austrijskog nadvojvodu!

Od dvojice mladih Mallina, Ivana i Toše, prvi ostavi lijepo ime kao preporoditelj seljačkog gospodarstva u Hrvatskoj.

U ono doba nije bilo ni đačkih menza, ni đačkih domova, ni đačkih skloništa. Zagreb bijaše malen grad 20—30 hiljada stanovnika. Ali za darovite đake sa sela imao je srca i shvaćanja velikog zadatka ove djece. U ono doba nisu dolazili na nauke nego samo najdarovitiji dječaci sa sela. Pri određivanju tko će ostaviti plug i poći u školu, nije odlučivala protekcija, nije odlučivala imućnost roditelja, nego samo prirodna darovitost. Tako se obnavljalo više građansko društvo. I građanstvo je nastojalo olakšati tim darovitim dječacima život. Ono ih je primalo u svoje kuće kao instruktore, ali to je bio samo titulus. Oni su ih primali, da njihovoj djeci budu drugovi i prijatelji, da zajedno rastu i da se zajedno uče. A svaka kanonička kurija ih je prehranjivala nekoliko.

David bješe došao u Zagreb u opancima poderanim, da su mu prsti virili iz njih, i u crvenoj kapi, kako je sam spomenuo u jednom vatrenom govoru.

Odmah poslije svršenih gimnazijskih nauka dobi namještenje u gimnaziji kao učitelj za hrvatski, njemački i latinski jezik, a jer je plaća bila malena dobi i mjesto pri financiji. Istodobno se upisa na pravoslovnu akademiju. Kad je smogao nešto sredstava, pođe u Graz, da sluša tamo profesore. Rigoroze i doktorat položi u Pešti.

David osjećaše zvanje za svećenika, pa uđe u sjemenište, ali nakon godine dana ostavi takozvanu »crnu školu«, jer mu zdravlje nije dopuštalo, da nastavi. Osjećao je zvanje za profesora. Bio je za to kao stvoren. I on bi se bio tomu zvanju posvetio. Nu prilike ga odatle izbaciše, pa se je utekao odvjetničkom zvanju, koje mu je jedino pružalo mogućnost, da dođe do svojeg kruha.

I kad je morao napustiti svoje učiteljsko zvanje, ostao je vjeran rimskim i grčkim klasicima, koje je najradije čitao. Tacit bijaše njegov prvi politički učitelj a tek drugi njegov stric Ante Starčević.

III.

I danas imade u Hrvatskoj ljudi, koji služničke krvi slave uspomenu Jelačića bana te ne mogu oprostiti Anti Starčeviću, što je bio onako ogorčeni protivnik svake njegove slave. Dok je Jelačić bio nosilac hrvatske samostalnosti i hrvatskih narodnih težnja, on mu je pjevao pjesme, ali kad se je Jelačić iznevjerio narodu i kad je prevario Hrvatsku, kad hrvatske čete pređoše preko Drave te ban Jelačić zamijeni hrvatske zastave sa crnožutim, te kad čete, okupljene na obranu Hrvatske, upotrebi za obranu jedinstvene i jake Austrije; kad Jelačić postane sredstvom »najhuđega apsolutizma«, kad se dade zvati »c. k. banom« te ustraja do smrti u toj službi pod jednim Bachom, čije je ukaze dao provoditi bez milosrđa, u srcu Ante Starčevića nastane odvratnost i gnjušanje prema tomu čovjeku.

»U Budim po krunu hrvatsku!« klicahu graničari god. 1848. A mjesto kraljevske krune Jelačić postavi na glavu naroda trnov vijenac. Zato nije čudo, da neki posebni štovatelj uspomene Jelačićeve u »Pozoru« od god. 1869. u broju od 1. svibnja, žali da Jelačić nije umro god. 1851. jer bi bio ostavio »neokaljanu uspomenu čovjeka poštena i sveta«. Tako isto žali »Vijenac« iste godine broj 31. da je »hrvatski sabor predao Jelačiću diktatorsku vlast, koju je on zlorabio proti narodu.«

Već god. 1861. Austrija preko svojih ljudi dade načeti pitanje o podignuću spomenika Jelačiću. Kad to pitanje dođe pred saborski odbor, Starčević zapita, neka mu se iznesu zasluge Jelačića bana za narod hrvatski. Neka se kažu »zasluge za koje bi Hrvatska, ne ću reći, imala, nego barem mogla, bez grijeha i sablazni, spomenik dati?«. Na taj upit ljudi sužanjskoga duha se ne mogahu dovoljno načuditi Starčevićevoj smionosti, ali ne mogahu ni dati odgovora. Onda još ne bijaše »sužanjska pasmina« toliko narod zatrovala, da bi se bio itko usudio ustvrditi, što se je kasnije tvrdilo, da je Jelačić ban ukinuo tlaku u Hrvatskoj. Kad je hrvatsko-slavonska izvanredna skupština držana 25. ožujka 1848. u »Narodnom Domu« u Zagrebu izglasala ukinuće kmetstva, Jelačić bijaše prosti pu-

kovnik u Glini. A Jelačić se u svojem proglasu od 27. travnja 1848. ne pozivlje na ovo hrvatsko ukinuće tlake, nego na »zakon stvoren na ukupnom ugarskom saboru sa voljom i privolom sve hrvatske i slavonske gospode velikaša, svećenika i plemića.«

Kad neki članovi odbora stadoše spominjati zasluge Jelačića bana za spas Austrije, odgovori Starčević: »Neka mu onda Austrija u Austriji gradi spomenik. Narod hrvatski ne smije svoju unesrećenu domovinu tim ruglom oskvrnjivati. Ja ću i u saboru biti proti tom predlogu«. O tomu nije bilo više govora u saboru. Ali kasnije ipak podigoše onaj spomenik i bez sabora i bez naroda u vrijeme Šmerlingova centralizma. Nema dvojbe, da su Jelačića bana smatrali velikim krivcem proti narodu hrvatskomu i oni, koji su ga s drugih razloga slavili. Austrija je izrabljivala slabost Hrvata i ime Jelačićevo za demonstracije i prijetnje proti Madžarskoj. A kadgod su Hrvati nasjeli i dali se u doba bivše monarhije u demonstracije pod Jelačićevim spomenikom, uvijek je slijedilo pogoršanje njihova stanja.

I god. 1870. poče se drmati dualizam. Poljaci i Slovenci slijedeći primjer Čeha iziđoše iz carevinskog vijeća. Austrija zamisli iz toga stvoriti novi centralizam pod imenom federalizma. A jer Madžari ne htjedoše ni čuti o kakovom federalizmu, zaredaše po Zagrebu organizirane demonstracije proti Mađarima, a u slavu Jelačića bana. Te godine prirediše ovdješnji »Kolaši« sa karlovačkim »Zorašima« 19. svibnja »pred kobilom« Jelačićeva spomenika manifestacije i otpjevaše pjesme: »Ja sam Slavjan« i »Slava Jelačiću«. David Starčević i drugovi, sve mladi i poletni ljudi, zgađeni nad tim činom servilnosti, kad su se manifestanti u večer vraćali sa banketa iz Maksimira i htjeli pred spomenikom ponoviti manifestacije, navale na njih, urlikanjem i fućkanjem iz česa nastade gungula i tučnjava.

David Starčević tom prigodom izdade spis pod naslovom: »Slaviteljem Jelačića bana«, u kojem nabroji sve zlo počinjeno nad Hrvatima za njegova banovanja, njegovu izdaju hrvatske stvari, »od koje se izdaje Hrvatska neće oporaviti za dugi niz godina a valjda ni za stoljeća.« Ovaj spis kroz dva dana doživio je dva izdanja. Treći dan ga Rauchova vlada dade zaplijeniti.

David bijaše onda suplenat u gimnaziji i pisar pri financiji. Povrijeđeni u svojem rodoljublju profesori, većinom madžarolci, uputiše na Rauchovu vladu spis sa prosvjedom proti onim manifestacijama Davida Starčevića i drugova i sa zahtjevom, da se David makne sa gimnazije ili će oni napustiti školu. Na čelu ovih profesora stajaše poznati slavista Vatroslav Jagić. Rauch je maknuo Davida od straha pred Bečom, ali kasnije je masreglovao i Jagića sa ostalim potpisnicima onoga prosvjeda.

Treba istaknuti da je Vatroslav Jagić žalio onaj svoj mladenački korak izveden u naglosti i zaveden od drugova. Pa kad je David god. 1903. umro, napisa Davidovu bratu pokojnomu dru Mili, veoma lijepo i ganutljivo pismo sažaljenja, i spomene ovaj događaj iz godine 1870. uvjerenjem da mu je David oprostio.

Kad je Rauchova vlada masreglovala profesore Jagića i drugove, nastade u Zagrebu pokret proti Rauchovoj vladi, demonstrativni eksodus đaka iz gimnazije, sastavi se odbor koji napisa predstavku na kralja proti vladi i svima, koji krnje ugled Jelačića bana, a toj predstavci priložiše

Davidov spis »Slaviteljem Jelačića bana« i članak, što ga je David napisao proti profesorima denuncijantima. Tu predstavku predadoše kralju u ime Zagreba kanonik Šušković i Gj. Crnadak. Kralj im izjavi, da je njegova čvrsta volja, »da se štuje uspomena Jelačića bana i zapriječi svaka protivna demonstracija«.

IV.

Nije lako danas prosuditi i točno ocijeniti ljude i događaje u Hrvatskoj iz druge polovice XIX. vijeka. Ona bijesna, ona ogorčena borba između pravaša i »narodnjaka«, ona mržnja Ante Starčevića proti nagodbenjacima, proti Mažuraniću, proti Strosmajeru, proti Jugoslavenskoj akademiji i proti svemu, što su radili i uradili ovi ljudi i njihovi sljedbenici na prvi pogled se ne dade složiti s izjavom Starčevićevom u »Pozoru« god. 1860. »Ispovjedismo, da hotice i znalice nitko ne radi o zlu, pače da svaku politiku najsvetija namjera vodi.«

Nu Starčević je opazio, da u Hrvatskoj imade ljudi, koji hotice i znalice rade o zlu naroda, rade za njegovo osiromašivanje i njegovo otupljivanje. Opazio je da imade ljudi tuđe pasmine, protivnika napretka i slobode, ljudi sebičnih, ljudi, koji mrze jednostavnost življenja, jednostavnost govora, koji osim materijalnog, životinjskog užitka za drugo ne mare. Ti ljudi ne mare za slobodu ni za pravo prosvjetljenje. Oni su spremni služiti svakomu za dobru nagradu po onom načelu: »Ko meni gospodar ja njemu sluga.« To su ljudi nečiste krvi. To su otrovnjaci. Najgora kuga čovječanstva. A kad takovi ljudi u jednom narodu dobiju prevagu, onda je propast toga naroda neizbježiva. »Otkad Rimljani prevariše Sabince pa sve do carstva, do osvojenja cijeloga poznatoga svijeta, oni ne zasužnjiše nijedan narod prije nego li ga pokvariše, prije nego li u njemu raskolništvo zametnuše, prije nego li si u njemu prijatelje stekoše.« Narodi propadnu onda, kad u njima nestane morala i poštenja, kad nestane *obiteljske k*reposti, kad nastane razuzdanost, jer to su očiti »biljezi smrti«. A jer su po Starčevićevu mišljenju onda najjače radili sluge Austrije na djelu pokvarenosti u Hrvatskoj preko ljudi sužanjske pasmine, za to ona neugasiva mržnja na one ljude i stranke, koja mržnja je prikazana u »Pismima Magjarolaca«.

Nije se radilo o razlici mnijenja između njih, nego o tomu, hoće li narod očuvati svoju slobodu i svoju individualnost.

»Sužanjsku pasminu« nije Starčević smatrao za ljude, koji su u bludnji, koji se dadu poučiti i uvjeriti o istini i dobru. On je držao, da je »hrvatska pasmina u prevelikoj pogibli, da će se ona teško oporaviti«, da su »kuželji« oruđe sužanjstva i hrđe, koje su svi tuđinci uvijek njegovali. »Nijedan tuđinac ne bi mogao ovaj narod satrti, kako ga satriješe kuželji. Isto je učiti njih i vola. Oni će sve priznati, kakogod hoćete, sve doželji. Isto je učiti njih i vola. Oni će sve priznati, kakogod hoćete, sve dopustit, i svakako govoriti, a ipak će i dalje na svoju radit. Kada kuželj izusti riječ narod, ili domovina, ili sloboda, ili budi koju drugu dobru riječ, ili je narodu već naškodio, ili upravo gleda naškoditi.«

Sa takovim mišljenjem o protivnicima nije bilo moguće ni promisliti na kakovo blaže postupanje, na kakovo primirje.

Kako je Stari mislio, onako su mislili svi njegovi sljedbenici. Tih je doduše bilo malo, i to samo iz intelektualnih krugova jer prosti narod ovakove stvari nije onda mogao razumjeti. Najviše ih je bilo iz studentskih redova, jer je mladež uvijek poletna i zanosi se za dobrim i istinitim. Te misli svoga strica, David je prigrlio najvećim zanosom. On je postao najgorljiviji Apostol i propovjednik njihov, on si bješe preuzeo zadaću, da ih proširi u narod. Osloboditi Hrvatsku od kuželja, učiniti je prosvjetljenom i slobodnom bijaše pothvat dostojan mitičkih polubogova.

David Starčević se smatraše doraslim velikoj zadaći.

V.

Poslije Rakovice zamuknu riječ Staroga, koji se bješe sklonuo kod sinovca Davida u Jaski gledajući i u svojoj duši žaleći, kako »kuželji« haraju po Hrvatskoj. Vlada »bana pučanina«, Ivana Mažuranića, svojim popuštanjem Mađarima progoneći svaku slobodu utrla je put Khuenovoj vladavini. Nu pod sam konac one ubitačne Mažuranićeve vladavine, probudi se stranka prava na nov život. Barčić i drugovi na Primorju uvidiše ponor, u koji je neminovno vodila »narodna stranka« hrvatski narod, pa se prenuše iz mrtvila i započe novim elanom rad prekinut Kvaternikovim poduzećem u Rakovici.

David tek sada pokaza svu snagu svoga neukrotivog duha. On prati i u odsutnosti zastupa strica Antu, mjesto njega drži govore. On stade letiti od sela do sela sa zastavom u ruci budeći narodnu svijest i propovijedajući slobodu. A uspjesi nisu uzmanjkali. Već u prvim izborima god. 1878. pojaviše se Starčevićevi sljedbenici u saboru. Ante Starčević bi izabran u Gjurmancu i u Kraljevici. Uz to pade Mažuranić, za kojega Stari reče, »da je vješala zaslužio kolikogod puta je politički zinuo«.

Za vladavine njegova nasljednika Ladislava Pejačevića pokret se pravaški razmaha silnom brzinom. God. 1881. bjehu ponovni izbori i tada bi David prvi puta izabran za zastupnika. Uspjeh ovih izbora ohrabri primorske otadžbenike, koji zamoliše Staroga da se preseli na Rijeku i da odanle vodi politiku i glasilo stranke, »Slobodu«.

Poslije pada Pejačevićeva uslijed smutnje radi grbova i kratkog Rambergova komisarijata, nastupi grof Khuen sa najvećom oštrinom. U izborima, koje je ovaj proveo god. 1884. David je izabran u tri izborna kotara i mogao je biti izabran u deset, da ih je samo stigao obići. Stranka je stigla vrhunac moći. Imala je trideset zastupnika u saboru sve bolji od boljega. Na čelu im David odlučan na sve.

»Ja sam prah i olovo«, viče u saboru kuželjima i sinovima kuželja. »Otvoreno vam kažem, da će biti zlo, ako nas u još veću zdvojnost natjerate. Već ste čuli od seljaka, da je bolje umrijeti nego umirati.«

David Starčević je bio silan u svojim nastupima. Bezobziran u napadajima. Zavodljiv svojim poredbama. Imao je sve vrline najvećih pučkih tribuna od Tiberija i Kaja Graka do Nikole Rienzi. U drugim prilikama bio bi nadmašio Oliviera Cromvella i Benita Mussolinia, Kemal pašu i Adolfa Hitlera. Vlada pomoću saborske većine sve je poduzela, da ga svlada, da ga ukroti. Ime Starčević bijaše ocrnjeno i na dvoru, pa David viče u saboru:

»Ja znam, a čitao sam i u službenih novinah, da vi, koji ste se tako došuljali i do prejasnoga prestolja, mene, sina krajiškoga, koji istinu govorim i pravo branim, tamo denuncirate, i ja to prezirno proglašujem podlom denuncijacijom.«

Kad se je iza bune 1883. radi grbova sastao sabor, u sjednici od 19. prosinca David je i isključen na 8 sjednica. A kad se povratio u sabor 15. siječnja dojduće godine bi ponovno isključen. U kolovozu te iste godine radi upotrebe riječi »soba« po talijanskom »camera« bi predložen na ponovno isključenje od 6 sjednica. Sutradan se je imalo glasovati. Prije glasovanja David uze riječ da se brani i održa govor od sata i pol. A bio bi još govorio, da mu predsjednik nije prekinuo riječ i pozvao dva stražara sa redarstvenim činovnikom, neka Davida odstrane. David nije htio izići. Tada uniđe u dvoranu oružnički kapetan sa 12 žandara i fizički prenesoše Davida iz dvorane, uz najveću gungulu u sabornici i na galerijama.

Nu to nije slomilo Davida Starčevića. To ga je učinilo narodnim herojem. Odnosi između stranke prava i saborske većine bijahu sve oštriji, a posebno između Davida i bana Khuena. Ta zaoštrenost je dosegla vrhunac u sjednici sabora od 5. listopada 1885. Grof Khuen bješe dao jedne noći prenijeti iz Zagrebu u Peštu jedan veliki dio zemaljskog arhiva. To je uzrujalo javnost mnogo jače nego li postavljanje dvojezičnih grbova. Opozicija postavi zahtjev, da se sabor sastane. Tri najjača i najodrešitija prijatelja i druga: David Starčević, Josip Geržanić i Grga Tuškan bjehu se zavjerili, da će Khuena izbaciti nogom iz sabornice. Na početku sjednice Tuškan postavi predlog potpisan od cijele opozicije, da se ban radi onoga čina otimačine stavi pod optužbu. Kad je grof Khuen stao braniti svoj čin i izjavio s u m n j u u p o š t e n j e h r v a t s k o g p o s j e d a, nastade u sabornici ogromna buka i gungula, skočiše iz svojih sjedala pravaški zastupnici i u času kad se je Khuen htio udaljiti i povući u predsjedničku sobu, Tuškan se isprsi i uhvati ga za prsa, Gržanić zgrabi za rame a David ga udari nogom te se ban zatetura i umače u sobu. Na to Kumičić prema galeriji povika: Narode, tat je izbačen!

VI.

Skrajnje sredstvo borbe izvedeno na spomenutoj saborskoj sjednici, nije postiglo onaj uspjeh, za kojim su išli. David je mislio, da će se na taj način riješiti čovjeka bez skrupula, koji nije birao sredstva, da upokori Hrvate. On je vjerovao, da čovjek, izbačen iz sabornice udarcem noge, ne će se više u nju povratiti, jer se morao smatrati diskvalificiranim u ono doba, kad se je mnogo držalo do viteških načela u društvenom saobraćaju. Mislio je, da Franjo Josip ne će trpjeti na banskoj stolici čovjeka nogom izgurana iz sabornice. Bio je uvjeren da mađarska Gentry ne će htjeti više ni općiti s grofom Khuenom, pa radi svega toga, da će se hrvatska stvar maknuti s mrtve točke i da će svaki dojduči ban dobro paziti, prije nego što poduzme proti pravima kraljevine.

Da tako misli, David je imao povoda i razloga u činjenici, da je dalmatinski sabor osam godina prije prisilio bečku vladu da makne sa mjesta predsjednika sabora i zemaljskog odbora Stevana Ljubišu. A što je dalmatinski sabor prema hrvatskomu? A i poslije Davidova čina, god.

1905. dalmatinski sabor prisili bečku vladu da opozove namjesnika Handla, jer ovaj u jednom privatnom razgovoru bješe uvrijedio Dalmaciju.

Primjer sa dalmatinskim saborom je bio hrom, jer je u Zadru većina sabora ustala protiv predsjedniku, a u Zagrebu je to bila manjina.

David Starčević, stranka prava i cjelokupna hrvatska javnost je krivo računala. Nije se dogodilo ono, na što su oni računali.

Grof Khuen se je vratio u sabornicu kao da nije ništa bilo, ali se nije vratio više za dugi niz godina David Starčević.

Predsjednik sabora Mirko Hrvat zatvori vrata sabornice najodvažnijim pravašima za veliki niz sjednica Davidu Starčeviću, Gržaniću, Valušniku, Pavloviću, Kumičiću. Obadu, svima za 60 sjednica, a Kamenaru za 40. Osim toga ih odmah predade sudu na progon radi javnoga nasilja. Trebalo je da se isključe iz sabornice najborbeniji članovi opozicije, da većina uzmogne nesmetano provesti Khuenove osnove.

Sad je trebalo pokazati svijetu, da grof Khuen nije bio udaren nogom. Toj svrsi je bila određena sudbena rasprava.

David Starčević i Josip Gržanić i Eugen Kumičić bjehu lišeni imuniteta; a prva dvojica bjehu odmah bačeni u istražni zatvor (9. studenog 1885.). Brzo bi dovršena istraga o događajima u saborskoj sjednici od 5. listopada te godine, te 15. prosinca poče javna rasprava samo proti Davidu i Gržaniću, jer državni odvjetnik bješe odustao od progona proti Kumičiću. Rasprava je vođena tako, da se s jedne strane pokaže, kako Khuen nije bio udaren nogom, a s druge, da su optuženi izveli pokušaj javnoga nasilja. Ustrašeni mnogi svjedoci su uzmakli izjavom da nisu mogli u onoj gunguli ništa vidjeti, dok su neki ipak istinu kazali. Dr. Grga Tuškan pod prisegom iskaza, kako je vidio Gržanića, da je zgrabio Khuena za rame, dočim su Rubido i Kršnjavi izjavili da se grof Khuen, netaknut, izvukao iz gungule uzmičući na zig-zig. Ovoj se je dvojici vjerovalo a Grga Tuškan odmah bi stavljen pod optužbu za krivu prisegu, premda je svak znao, da je protivno istina. David Starčević i Josip Gržanić bjehu osuđeni na tri mjeseca zatvora, sa gubitkom doktorata i građanskih prava, jer da su »pokušali silom i prijetnjama glavu zemlje zapriječiti u vršenju svoga zvanja«.

Banski stol je primijenio kvalifikaciju, a povisio kaznu na pet mjeseci, ne radi zločina, nego radi prekršaja. Time je ostao Davidu doktorat i netaknuto građansko pravo.

Dr. Grga Tuškan odmah za tim bi osuđen radi krive prisege na dvije godine tamnice i na gubitak doktorata i svih građanskih prava.

Tako se je za neko vrijeme Khuen riješio Davida i njegovih najvatrenijih drugova. Ali time nije bila izvršena njegova osveta. Trebalo je Davida dotući do kraja. On je bio uvijek opasan za režim dok uživa veliki ugled u narodu. Trebalo mu je ubiti ugled, oteti mu poštenje. Tako je glasio mig iz Pešte. Trebalo je naći kakovo djelo iz njegove odvjetničke prakse pa ga tu zatući. Težak je to bio posao. David nije bio pohlepan za novcem. On nije mnogo trošio za sebe, a bio je sam sa ženom. Živio je skromno, gotovo kao i njegov stric. Nu kad se hoće, sve se može.

VII.

Dok je David čamio u zatvoru vlada dade istraživati po narodu imade li ko kakovu tužbu proti Davidu Starčeviću. Mitili, nagovarali desno i lijevo, da bi se netko našao, da ga tuži za prevaru. Ispitivanjem su žandari doznali, da je dr. David Starčević kupio neku ostavštinu Time Kokotovića. Da je on bio kurator te ostavštine, a da baštinicima iste nije dao ni pare.

Na ovom seoskom brbljanju vada nareldi sudu, da zapodjene proti Davidu kazneni postupak ureda radi. I zatraži od sabora, da ga izruči sudu na progon radi zločina prevare.

Ta zamolnica suda bi dostavljena imunitetnom odboru, koji većinom glasova zaključi, da se David Starčević predade sudu na progon. Pred nama je stenografski zapisnik saborske sjednice od 14. ožujka 1887. kad se je stvar Davidova pretresla. Pred nama su govori Dragutina pl. Pisačića, dra Šime Mazzure, Gjure Kamenara, dra Franka, dra Hinkovića, dra Josipa Ivandije, Erazma Barčića, izvjestitelja dra Bogdana Medakovića, i napokon govor predsjednika pravosudnog odjela Vjekoslava Kleina.

Da se vidi, kako je u ovoj stvari radila samo osveta Khuenova za dobiveni nogomet, dosta je spomenuti kako izvjestitelj dr. Medaković, Srbin, pročitavši izvješće, odriče se riječi i svake motivacije predloga. Vidio je naime, da bi bilo nepošteno zagovarati pred saborom i pred javnošću jednu očitu nepravednu stvar. On je bio još mlad, imao pred sobom budućnost, pa se nije htio okaljati jednim sramotnim činom. Da je imao više duševne jakosti, bio bi se odrekao funkcije izvjestitelja. On je smatrao da toga ne treba činiti.

Erazmo Barčić je iznio u svom govoru, kako je u imunitetnom odboru dr. Medaković predložio, da se počeka sa rješenjem, da se zatraže od suda spisi, da se vidi imade li tu kakove krivice. Jer ni imunitetni odbor nije imao pred sobom ništa nego predlog suca istražitelja, da se izruči. Barčić u odboru bješe otklonio svako izručenje, jer suci nisu slobodni. Khuen, naime, bješe suspendirao zakon o neovisnosti sudaca. Na to se našao prinukanim i sam dr. Medaković, da uzme riječ i da potvrdi riječi Barčićeve. On naglasi, da su uvijek od strane suca istražitelja bili predlagani spisi, na temelju kojih se je tražilo izručenje narodnika. A jer se njegov predlog nije prihvatio, on otklanja odgovornost za izvješće i za govore odjelnog predstojnika Kleina.

Svi su govornici naglasivali, da bi rado glasovali za izručenje, kad bi mogli imati vjere u suce. Barčić osobito naglasuje, kako se je uvjerio o potpunoj nevinosti Davida Starčevića. Vlada hoće da ga makne sa pozornice javnoga života prije izbora, za to joj se i žuri. Izbori su se imali provesti te iste godine. Ističe, kako su sudovi već dobili od svojih starijih nalog, kako se moraju ponašati u ovoj stvari. »Ma bio gosp. dr. David Starčević ma kako nevin, njegova je osuda već izrečena a on će biti osuđen, najpravedniji čovjek na svijetu.«

Svi ostali govornici naglasuju absurdnost tužbe za prevaru, kad nema nikoga, koji se javlja, da je bio prevaren ili oštećen.

Samo dr. Hinković, koji je prije igrao u stranci prava ulogu najradikalnijeg i najrevolucionarnijeg člana, iz razloga, koje ne ćemo ovdje spomenuti, pređe u vladine redove, te ustade, da sofistikom dokazuje, kako je dobro, da David bude izručen sudu, jer ako ga sud pravedno i osudi, javnost će vidjeti, da je pravedan.

Kad je Barčić u zaključnim riječima svoga govora okrenuv se vladinim redovima rekao: »Naša stranka i naša načela imadu takov koren u narodu, da je niti navale naših protivnika, niti izdajstvo najnovijih Juda ne će moći oslabiti«, Hinković se izgubi iz sabornice da se više u nju ne povrati.

David Starčević je čamio u istražnom zatvoru za cijelo trajanje istrage. Osim njega bi zatvoren kao njegov sukrivac i brat mu dr. Ivan Starčević, koji mu je vodio kancelariju.

Rasprava je započela, uz najveći interes i napetost općinstva, dne 30. kolovoza i trajala 14 dana. Predsjedao je Cuculić. Votanti bjehu vijećnik Čegetek i još jedan, kojemu sada ne znam za ime. Kad se je sud povukao na vijećanje, vijećnik Čegetek pročita svoj votum opširno i duboko obrazložen za odriješenje, a drugi votant predloži osudu. Ovomu se pridruži predsjedatelj Cuculić i osuda pane: 6 godina robije i gubitak doktorata i svih građanskih prava za oba optužena. Banski stol potvrdi osudu, ali snizi kaznu na dvije godine robije.

Odmah za tim prevezoše osuđenika u Lepoglavu, da sa zločincima ispašta Khuenovu osvetu. Ovaj je bio uvjeren, da je slomio kičmu Davidu Starčeviću. Bio je uvjeren, da se više ne će živ pojaviti u javnom životu. Mislio je da će tamnica, sa svim njezinim grozotama, skrhati brzo život najljućega protivnika njegova režima u Hrvatskoj.

Cijela Hrvatska je stajala zapanjena pred ovim činom.

Ovaj očiti justitz-mord je odjeknuo po cijeloj Europi, i ako nije uzbunio savjest novinstva onako, kako desetak godina kasnije poznati Dreyfusov proces u Francuskoj. Onda se digla kuka i motika na obranu kapetana francuske vojske osuđena sa špijunaže, kako se digla i nedavno na obranu protjeranih Židova iz Njemačke.

Mladočeški zastupnik na carevinskom vijeću, dr. Engl, kasniji ministar financija, u ime Čeha i Hrvata članova parlamenta u Beču, posjeti ministra predsjednika grofa Taaffea, da zatraži od njega intervenciju. Grof Taaffe učini službene korake, a poslije toga izjavi dru Englu, da je justitz-mord na Davidu Starčeviću bio potreban za očuvanje interesa monarhije, koju je političko djelovanje Davida Starčevića i njegovih drugova ugrožavalo.

VIII.

Ovom groznom osvetom nije se smirio duh duboko uvrijeđenog grofa Khuena.

Nastadoše progoni po cijeloj Hrvatskoj i protegoše se i na Dalmaciju, proti svima, koji su bili osumnjičeni s pravaštva. Gubici službe, procesi, globe nisu dugo vremena prestali. Pokojni Don Ivo Prodan je najjače osjetio jaku ruku vlastodržaca. U Hrvatskoj, u redovima stranke, su nastala izdajstva, dezertacije. Neke je sama stranka isključila, kao Ivana Obada. Neki su se povukli u zatišje.

David se ne bješe ograničio, da živom riječju propagira ideje stranke prava. On je znao, da njegova riječ ne može svugdje doprijeti, pa se je pobrinuo da osigura redovito izlaženje lista »Sloboda«, što ga bješe dao prenijeti sa Sušaka u Zagreb (1884.). Za to osnova »Tiskaru dra Davida Starčevića«. Oko lista se bjehu okupili uz Staroga, kao uvodničara, Kumičić, Harambašić, Kokotović, Kerdić, Martin Lovrenčević.

Poslije Davidove osude list izgubi mjesečnu subvenciju Davidovu, tiskara propadne, pa je list ovisio o nekolicini požrtvovnih pojedinaca. Ali svakodnevne zapljene, osude, globe, zatvori urednika stavili su u opasnost i sam opstanak lista.

Pokojni Kumičić znao je pripovijedati prave grozote bijede i nevolje, što ih pretrpiše ondašnji urednici i saradnici »Slobode« kasnije »Hrvatske«. Najviše je patio prvi saradnik Ante Starčević, koji često nije imao ni objeda ni večere, starac u 66. godini!

David prokuburi i one dvije godine teške tamnice. Nisu se ispunile nade grofa Khuena. Tamnica nije ubila Davida. Izišao je iz tamnice fizički jako oslabljen, ali duševno još spreman na borbu. Jer mu bjehu oteli doktorat i građanska prava, on nije imao više advokature, a nije mogao ni kandidirati. Uz to su se dosta promijenile prilike u stranci. Khuen bješe osnovao plan, kako će stranku rastrovati, pa je bacio oko na Frana Folnegovića, koji se upisao u peštanske slobodne zidare. Ovaj je posijao mržnju i nepovjerenje između pojedinih članova i ubacio nekoliko kleveta u narod proti ovomu ili onomu uglednijemu članu. To je dovelo kasnije stranku do rasula. To sijanje nije poštedilo ni odnose između Staroga i njegovih sinovaca Davida i Mile.

Tako je znao vješto ukloniti Davida Starčevića od proslave prigodom otkrića Kačićeva spomenika u Makarskoj 1890. A cijela je Dalmacija željela da vidi i da triumfatorski dočeka velikog mučenika. On nije došao, ali kroz cijelo vrijeme onih slavlja odjekivalo je ime Davida Starčevića uz ime njegova strica Ante i Grge Tuškana.

I u Zagrebu je doživo sjajan doček prigodom izlaska iz Lepoglave. Veliki broj kočija ga otprati do Jaske, gdje ga je čekala izmučena sirotica njegova supruga Ivka rođena Damjanović, koja još i danas živi u Zagrebu.

U Jaski je imao David kućicu i mali vinograd, od kojega je oskudno živio. Njegova je kuća postala cilj narodnoga hodočašća. On je bio smatran mučenikom svete stvari, patnikom i svecem. Ostavio je jedan album, u koji su se kroz dugi niz godina upisivali hodočasnici.

Ostadoše mu vjerni i njegovi izbornici. Čim mu bjehu po zakonu povraćena građanska prava, 1897. bi izabran u delničkom kotaru za narodnoga zastupnika. Uniđe u sabornicu, ali ne više onakovom pratnjom, kakovom ga pratijahu mladi ljudi deset-petnaest godina prije.

U njemu se ne bješe ugasio stari žar, ali okolina ne bijaše više ona ista. Mladež bješe postala »napredna« i »realna«, koja nije shvaćala »romanticizam« pravaštva i pravašku ideologiju.

Konstatacija ove činjenice za njega je jači udarac nego li osuda od 13. rujna 1887.

Kerubin Šegvić

DOLAZAK NOVE GENERACIJE

Naše doba obiluje predstavnicima viših, duhovnih ljudskih manifestacija. Pored obožavanja fizičke kulture i nekoga idolopoklonstva prema nosiocima poznatih, obljubljenih imena u nogometu i drugim športskim disciplinama, imademo još dosta književnika, slikara, kipara i drugih umjetnika, koji daju ton društvenom životu, odnosno morali bi ga davati. I ne samo da imademo mnogo poznatih kulturnih radnika sa utvrđenom reputacijom, koji uživaju povjerenje i koji su zauzeli izvjesne položaje u javnom životu, već imademo i mnogo podmlatka, mnogo mladih, koji bi htjeli da budu nasljednici onih velikih i poznatih i imaju ambicije i energije, da prodiru naprijed. A o njima se baš radi, njihov rad treba da upoznamo i procijenimo, njihovo nastojanje i ljubav za stvar treba da razumijemo, njihove slabosti i nedostatke treba da ispravimo, što je zlo uklonimo, a što je dobro pomažemo i bodrimo. Međutim događa se obično protivno od onoga, što bismo morali željeti u interesu poboljšanja prilika i stvaranja bolje budućnosti, a to je, da se mladi prepuštaju većinom sami sebi, da ostaju bez kontrole iskusnijih i bez orijentacije, ostavljeni da se probijaju kako znaju, da uče gdje hoće da poduzimaju što ih volja. Nikoga ne mori briga, što će s njima biti, hoće li uspjeti ili propasti, hoće li ispuniti nade koje su možda u početku opravdavali ili će malo pomalo zahiriti i iščeznuti. Naprotiv, kao da je prevladalo mišljenje kod nas, da je to dobro i da tako mora biti, kako bi se riješili suviška, koji se ne će nikada uzeti u obzir. Eliminiranje onih diletanata, koje će prve ozbiljnije zapreke i onako razoružati, a na način, da ih se pušta vlastitoj inicijativi i snazi, je bez sumnje vrst odlične kušnje da se pokaže, koliko tko raspolaže sposobnostima da se razvije unatoč sviju neprilika. Ipak je taj postupak loš, jer je zaveden kao pravilo i jer donosi kao posljedicu da propadaju talenti, koji bi danas sutra mogli da stvore mnogo lijepa i od pozitivne koristi.

Ravnodušnost i okupljenost problemima, koji su svi toliko važni da ne ostaje vremena za novu generaciju, koja u današnje teško doba diže glas za svojom afirmacijom. To omalovažavanje prvih još neizgrađenih manifestacija čovječjega duha i odbijanje njegove suradnje bez predomišljanja, bez osjećaja, polazeći s komotna stanovišta da su mladi suvišni, jer imade drugih, koji su prije došli i već imaju priznanje i uspjeh — to iz osnova krivo uvjerenje starijih moralo bi se već jednom izgubiti.

U svako doba mladosti je trebalo oduška u osjećajima, novih puteva, novih izražaja i načina da se ispolji snaga i dokaže potreba njihova učestvovanja na svim područjima, a posebice na područjima umjetnosti. U svako doba bilo je borbe, korisna takmičenja, uspješna nadmetanja sa starim, a za pobjedu novoga, no danas se čini da se borba pogoršala. A pogoršala se ne radi borbe između stare i mlade generacije, borbe, koje je uvijek bilo i bez koje se život ne da zamisliti, već jedino zato, što se ne odmjeruju dvije snage i ne izlazi na megdan s utvrđenim sredstvom za borbu kao moralno jednako pripravljeni. Mladi vode borbu proti onom, što je stotinu puta gore od otvorena kreševa, na kojem bi se pokazalo, što tko može i hoće dati. Vodi se nejednaka i tužna borba zanosa, impulsa, volje i talenta proti nehaju, pasivnosti i potpunoj apatiji za ono, što se budi, osovljuje na noge i hoće naprijed. Bori se aktivna, rada i života željna mladost proti nepriznavanju sa strane starijih, da je njihova egzistencija u umjetničkom svijetu potrebna — ismjehivaju se plemeniti napori, gasi se žar poštenih pregnuća i odbacuje sitni rad, u kojem klijaju velike nade i nad svim goruća težnja za prijateljskim savjetom i pomoću. Ta koga zanima, što bi jedan sanjar htio da se znade i na što trud i utrošeno vrijeme, kad takovih ljudi imade i previše oko nas, pred nama i iza nas. Ovaj naš život istražen po naučenjacima i opjevan po pjesnicima svih vremena — ovaj život tako jednostavan i opet tako složen, ne mari za slabe ličnosti, što još ne nađoše svoj izražaj. Njemu su diletanti na smetnju, slabići nepotrebni.

Ali prvi su koraci uvijek nesigurni, prvi počeci rada odraz su zanosa i ljubavi za stvar. Malo je pri tom vještine, tehnike, a ništa iskustva. Podignuti se već u prvim zamasima umjetničkoga nagona do izgrađene ličnosti dosada je malo kome pošlo za rukom. A ubiti volju što razumno poticana vremenom može da stvara čuda, zatrti polet, koji ne mari za nikakove poteškoće, odbiti ideal, koji se hoće da vine nad sve jade, kako bi se oslobodio veze uz materijalnouživanje i vjerovanje, da je u tom materijalizmu jedini cilj za nj i za svakoga drugoga, to je nesavjesno manipuliranje s najvećom dragocjenošću, koja nam se daje: s ljudskom dušom.

Oni, o kojima ovisi da mlade pomognu, neka ih zato ne odbijaju, kad im prilaze s molbom da se promijeni uvjerenje, koje je dosada vladalo, naime da su prilike takove i da se ne može drukčije postupati. Ne će se mladost pomoći nehajem i ravnodušnošću, koja ne će da zna za brigu o drugima. Da se svatko mora sam gurati kako znade, prodirati kako može, uspjevati koliko mu prilike dopuštaju i propasti, ako se po nesreći uroti sve proti njemu — staro je pravilo i zato treba već jednom odstupiti od njega.

Suza još nije zasjala ni u čijem oku, što je smrvljen nečiji mladenački zanos. Prekor se nije još javio ni na čijim usnama, što se za vremena nije nekome koristilo, a mogla se to učiniti uz malo truda i dobre volje i bez ustupanja ma i dijela od svoje lične koristi. Nije svakome dano da odolijeva teškoćama i da prkosi iskušenjima, a takove mlade ljude treba poduprijeti. Viši etički stupanj života pripadat će onima, koji imaju smisla i volje za aktivno promicanje lijepoga.

Na krivom smo putu uvijek dok nas vodi zaslijepljenost i egoizam. Dok ne upoznamo, da je dužnost svakoga čovjeka da drugoga, a naročito slabijega ne napušta, dok ne budemo uvjereni, kako o našem razumijevanju ovisi mnogpput sreća i budućnost bližnjega i kako nam nikada ne će škoditi, podupiremo li u čovjeku idealizam i želju za njegovim učestvovanjem na bilo kojem području umjetnosti, ako je zato zvan i ako će tim radom unijeti jedno zrnce ljepote u naš život dok to uvjerenje u svijest i ne postane polugom u našem djelovanju bit ćemo na krivom putu. Zdenka Jušić-Seunik

KARL MARX O - HRVATIMA . . .

Kada neki socijalista ili komunista čuje čarobnu i veliku riječ »Karl Marx«, pada u ekstazu. Srce mu življe kuca, a misao mu se diže visoko, visoko... Jer Marx je nepogrešiv, Marx je idol, mnogo veća svetinja nego li jednom Indijcu hram božice Kali u Benaresu. Marx je bio prvi, koji je »objavio zakon razvoja ljudske historije« (Engels[1]) i za koga bi se slično moglo reći kao što veli Krleža za Lenina »genijalni borac i konstrukter Marx, mirne savjesti može da kaže za sebe, da je on poslije Arhimeda prvi, koji se je usudio da podigne kuglu zemaljsku«.[2]) Marx je pokrenuo svijet iz mrtvila i on danas »stoji kao svjetionik, koji pokazuje put ispaćenom čovječanstvu«. On je »jedan od najvećih mislilaca« (Engels[3]), a sve ono, što je Marx rekao, to je sveto i nepovredivo, svetije i veće nego Sveto Pismo, Koran ili Talmud. Njegovo ime označuje program, ideologiju, klasnu borbu... Marx, Marx, Marx — on kaže to, on kaže ovo, Marx amo, Marx tamo, svukuda i svagdje samo Marx, taj nepogrješivi putokaz sviju marxista.

I taj veliki, »sveti« čovjek ideolog je grupe ljudi, poznatih pod imenom marxista (komunista i socijalista). Oni se zanose njegovim idejama i drže se svega onoga što je rekao on, »najveći mislilac«. A eto, što on kaže o našem hrvatskom narodu (kojega naziva i »austrijski Jugosloveni«) i o njegovoj povijesti:[4])

---

1) »Socijalna misao« br. 10./VI. »Engelsov govor nad grobom Marxa«.

2) »Književna republika« br. 2.'II., Miroslav Krleža: »Lenjin« Doduše ova rečenica zvuči malo bombastično, jer Arhimed uopće nije podizao kuglu zemaljsku. Krleža je valjda mislio reći Atlas. Osim toga gornji je citat uzet iz nekrologa Leninu. Dakle Lenin je mrtav i, kako veli Krleža, »može da kaže«. Koliko je općenito poznato, mrtav čovjek uopće ne može govoriti, pa ne može nešto ni da »kaže za sebe«.

3) »Socijalna misao« br. 10./VI. »Engelsov govor nad grobom Marxa«.

4) Na iznošenje ovih citata iz Marxovih djela ponukao nas je članak g. M. Durmana »Petar Grgec i — Karlo Marx« u br. 12./VI. lista »Književnik«, koji se također naziva i »hrvatski« književni mjesečnik. U tome članku polemizira »Književnik« s g. P. Grgcem i tvrdi, »da se doduše Marx negativno izražavao o Hrvatima« (što će nam više!), ali samo zato, jer su Hrvati na čelu s banom Jelačićem (Marx kaže »vođom jugoslavenske reakcije«) »spašavali i tada spasili Austro-Ugarsku monarhiju, zakletog neprijatelja svih naprednih socijalnih pokreta«. No nije se samo Marx nepovoljno izražavao o Hrvatima. I Victor Hugo, »koji nije bio marxista«, isto se tako — tvrdi »Književnik« — negativno odnosio prema Hrvatima.

No i to je argumenat. Koga se uopće u toj polemici tiče Victor Hugo? Govor je bio o Marxu, a ne o Hugo-u? S istim argumentom mogli bi se braniti i kanibali u Aziji tvrdeći: »Nijesmo samo mi ljudožderi, već i u Africi ima ljudoždera!« Tako izvrće čitavu stvar i »Književnik«: »Nije samo Marx nepovoljno pisao o Hrvatima, nego i Victor Hugo«. Kao da je s time umanjena krivica azijskih ljudoždera i — Karla Marxa, jer i drugi su ljudožderi i jer drugi pišu nepovoljno o Hrvatima.

Hrvati su se u Marxovo vrijeme nalazili pod vlašću više manje autokratskih i apsolutističkih režima. U borbama s Madžarima g. 1848. nijesu se borili za austrijsku prevlast, nego za svoju nacionalnu slobodu, protiv madžarskih napasnika. Što je stvar drukčije ispala, nego li su oni očekivali, na njima ne može ležati nikakova krivica. I zato revolucionarac Karl Marx ima

»Tako su u Austriji panslavistički Jugosloveni (pod tim terminom misli Marx Hrvate), koji nisu ništa drugo, nego otpaci od naroda[5]) i jedna, vrlo zapletena historijska razvoja. Da taj u visokom stepenu zapleteni otpadak naroda vidi svoj spas samo u prevratu čitavoga evropskoga pokreta, koji za njih ne ide od zapada k istoku, nego bi trebao ići od istoka k zapadu, da je za njih oružje oslobođenja, veza k jedinstvu — ruska knuta —, to je naprirodnije na svijetu.«[6])

»Jednako je i s takozvanim Jugoslovenima. Gdje je povijest ilirskih Slovenaca, Dalmatinaca, Hrvata i Šokaca. Počev od XI. vijeka izgubili su i posljednju sjenu političke nezavisnosti, djelomično pod njemačkim, mletačkim ili madžarskim gospodstvom. Iz tih poderanih dronjaka hoće da sagrade snažnu, nezavisnu i za život sposobnu naciju.«[7])

»Jasno je ukratko, da su zločini Nijemaca i Madžara prema tim takozvanim Slavenima najbolja priznanja, najvrednija djela, kojima se naš (t. j. njemački narod) i mađarski narod može da podiči u historiji.«[8])

»Što se napose tiče Madžara, tu valja napomenuti, da su oni naročito iza revolucije, prepopustljivo i premekano postupali prema nadutim Hrvatima. Poznato je, da im je Košut davao sve moguće, samo im nije dozvolio, da njihovi poslanici govore hrvatski u parlamentu. Popustljivost prema narodu po prirodi svojoj kontrarevolucionarnom jeste jedino, što se može upisati u grijeh Madžarima.«[9])

»Na sentimentalne fraze o bratstvu, koje nam se tu daju u ime kontrarevolucionarnih nacija Evrope (ovamo Marx ubraja i Hrvate) odgovaramo: da je mržnja na Ruse bila i ostala još kod Nijemaca prva revolucionarna strast, da je nakon revolucije još pridošla mržnja na Čehe i Hrvate i da mi u zajednici s Madžarima i Poljacima, samo putem najodlučnijega terora protiv tih naroda možemo osigurati revoluciju. Mi sada znademo, gdje su koncentrirani protivnici revolucije: u Rusiji i u austrijskim slavenskim provincijama (t. j. Hrvatskoj) i nikakve nas fraze ne će suzdržati od toga, da sa svojim neprijateljima postupamo kao s neprijateljima.«[10])

Što bi bilo divno, kada bi Hrvati, Panduri i Kozaci bili

---

krivo, ako Hrvate smatra kontrarevolucionarnim narodom. Sve uvrijede, koje u svojim spisima Marx dobacuje Hrvatima ne mogu marxisti oko »Književnika«, a i svi drugi, ničim ispričati. Oni doduše mogu braniti Marxa koliko god hoće (to dokazuje samo njihovo identificiranje s njim). ali ga obraniti ne mogu. Uvrijede ostaju uvrijede!

5) Spacije u Marxovom tekstu potcrtali smo mi.

6) Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx. Friedrich Engels und Ferdinand Lassale. Dritter Band. Str. 243.

7) Isto, str. 252.

8) Isto, str. 256.

9) Isto, str. 256.

10) Isto, str. 264.

prvoborci evropske Demokracije, kada bi poslanik republike Sibirije u Parizu predao svoje akreditive!«[11])

»Budući svjetski ratovi izbrisat će s lica zemlje ne samo reakcionarne klase i dinastije, nego će uništiti i čitave reakcionarne narode. I to je jedan dio napretku.«[12])

Dakle sve u svemu, Hrvati su »panduri«, reakcionaran i kontrarevolucionaran narod, bolje »otpaci od naroda«, a njihova povijest samo skup »poderanih dronjaka« i zato protiv takova »kontrarevolucionarna« naroda treba postupati s »najodlučnijim terorom«(!). Zločini Nijemaca i Madžara prema hrvatskom narodu su »najvrijednija djela, kojima se njemački i madžarski narod može da podiči u historiji.« Madžari su »premekano postupali prema nadutim Hrvatima« i »popustljivost je jedino, što se može upisati u grijeh Madžara«. Zato treba s Hrvatima koji su neprijatelji revolucije postupati »s neprijateljem kao s neprijateljem«, a sigurno je, da će budući svjetski rat uništiti i izbrisati sa lica zemlje sve reakcionarne narode (dakle prema Marxovom skromnom mišljenju i Hrvate).

Na najveću žalost Karla Marxa to se njegovo proročanstvo nije ispunilo i usprkos svih tegoba u ovim nesnosnim relacijama, izgleda da ne će biti udovoljeno Marxovim željama i željicama. Divni prorok Marx je ovaj puta malo pogriješio i zato će ga se po svoj prilici marxisti svečano odricati (ta moraju, takove su prilike, a konjunkture se nalaze na sasvim drugoj strani). Ali marxisti, usprkos svih svojih taktičkih uzmaka i napada, usprkos pokušaja koaliranja na ovoj ili na onoj strani, ostaju konačno ipak samo marxisti, t. j. vjerni i duboko odani poklonici jedne ideologije, koju je inaugurirao Karl Marx. Ukoliko odustaju od te ideologije dolaze ekstremni marxisti u napast da ih nazivaju »klasnim neprijateljima«, »socijal-patriotima« itd. i pozivaju ih da pogledaju, što se zbiva na »jednoj šestini zemaljske kugle« i da se opet »klasno osvijeste«.

Dok je Karl Marx imao ovakovo pogrdno mišljenje o Hrvatima, dotle u Zagrebu jedan organ najvjernijih njegovih pristaša nosi naziv »hrvatski« književni mjesečnik. U isto vrijeme naivni urednik nekoga poznatoga lista tvrdi za marxiste: »Oni su Hrvati i nalaze se s nama na istoj liniji. Ta zašto ne bi mogli postojati i hrvatski komunisti?«

Vilko Rieger

11) Isto, str. 251.
12) Isto, str. 245.

ETNOLOGIJA I PRETHISTORIJA

Predmetom etnološkoga istraživanja jesu t. zv. primitivni narodi, kako oni naročito nastavaju pojedina područja Afrike, Amerike, Australije i djelomice Azije, odnosno kako su ih nastavali. Izraz primitivni narod je prije u mnogočem postao nerazumljiv i to zato, što se mislilo, da ti narodi žive još sasma pod pritiskom prirode i da su zbog toga u apsolutnom kontrastu s kulturnim narodima. Ta teorija prošloga vijeka je nakon duga vremena etnološkim istraživanjem proglašena zabludom i stoga zabačena. Primitivni narodi u apsolutnom smislu, ili bolje rečeno: narodi bez ikakova utjecaja kulture nisu nigdje pronađeni. Svi oni svladavaju gospodstvo prirode i podčinjuju si je, iako se to dešava kod primitivnih naroda u manjoj mjeri i s neznatnijim sredstvima, nego li je to slučaj na višem stupnju kulture. Stoga mišljenje, da primitivna kultura divljih naroda u ma kojem smislu još danas pokazuje prijašnje stadije razvijanja više kulture, nije nikako novo. Naprotiv, mi ga nalazimo već g. 1724., dakle pred dobrih 200 godina u djelu Francuza Lafitau-a (Moeurs des Sauvages Américains, comparées aux moeurs des premiers temps. Paris 1724., 4 sv.), koji je i sam mnogo godina boravio među sjeveroameričkim Indijancima. Lafitau uspoređuje kulturu tih Indijanaca s onom t. zv. barbarskih naroda, koja je prikazana po piscima staroga vijeka i opazio je u obim primitivnijim formama kulturni predstepen i prelazni stepen do višega obrazovanja. Mišljenje Lafitau-ovo pokazalo se u kasnije vrijeme osobito točnim. Ali je ipak trebalo još mnogo vremena da se utvrdi, kako se razvijala kultura tih primitivnih naroda. Tom su uglavnom smetale dvovrsne zapreke: dobro poznavanje primitivnih naroda, a i to što je u drugoj polovici 19 vijeka etnologija (u pogledu metode i shvaćanja) stavljena u red drugih prirodnih znanosti. Kako je kasnije iskustvo dokazalo, time je njoj učinjena nepravda, jer prema svome načinu i biću etnologija pripada daleko više k drugom znanstvenom kompleksu, t. j. historiji, dakle u područje duhovnih znanosti. To je ponajprije utvrdio g. 1906., umrli zastupnik etnologije Fr. Ratzel. Nakon toga živo su radili na historiziranju etnološke znanosti s dosta uspjeha mnogobrojni njemački, austrijski (Wiener historische Schule der Völkerkunde!), sjeveroamerički, engleski i drugi istraživači.

Sada se nabacuje pitanje: kako argumentiraju zastupnici kulturnohistorijske etnologije priklanjanje njihove discipline uobičajenim historijskim znanostima? Već je prije spomenuto, da je postojalo krivo shvaćanje o nekoj bitnoj razlici između primitivnih i kulturnih naroda. Preostaje još, da se iskonstruira neka takova razlika između historijskih naroda i t. zv. primitivnih (divljih) naroda bez historije. Tu je odlučno ukazivanje na posjed pisma i s tim u vezi na pismena svjedočanstva kod jednih (to su t. zv. kulturni narodi s poznavanjem pisma) i pomanjkanje svega toga kod primitivnih naroda. Ali protiv toga se već Ratzel, sigurno s pravom, uvijek iznova branio i upozorio je na to da je ipak nemoguće da činjenica, jesu li djela ljudska i po njima stvo-

rene prilike pismeno fiksirana, ili ne, kao takova bude odlučna po njihovu povjesnu vrijednost.

Ljudska djela, koja su jednom već počinjena, pripadaju historiji i nenapisana, isto tako kao i ona napisana. No kako se u praksi zbiva priključak etnologije historijskim znanostima? Zastupnici historije vide svoju konačnu zadaću u programatskom opisivanju ljudskoga zbivanja, t. j. oni nastoje oko toga, da ljudska djela i historijske činjenice prikažu što je moguće točnije u njihovom kauzalnom odnošaju. Izvorni materijal, na koji se kod toga najviše oslanjaju jest dvostruke naravi. S jedne strane su tu vijesti ili indirektna (posredna) svjedočanstva, a s druge strane kulturni spomenici kao takovi, također nazvani direktnim (neposrednim) svjedočanstvima. Općenito su pretežna na području historije indirektna svjedočanstva, ali ni direktna nijesu rijetka. Tako se na primjer može raditi o tome, da se utvrdi porijeklo i starina nekoga rukopisa ili neke slike i to tamo gdje nedostaje svaki direktan pismeni dokaz. Historičar će se u tom slučaju potruditi, da pomoću utvrđenih oblikovnih osebina toga rukopisa ili slike dođe do pravoga zaključka. Na takovom načinu historijskoga istraživanja uz pomoć neposrednih (napisanih) svjedočanstva temelji se i kulturno-historijska etnologija. U svom području, zahvaljujući nepismenosti divljih naroda bavi se ona samo takovim istraživačkim materijalom.

Zbog boljega razumijevanja donosimo ovdje jedan primjer, što ga je već Ratzel upotrijebio. Među lukovima zapadnoafrikanske i melanezijske kulture postoje sličnosti u obliku, što nužno ne slijedi niti iz kakvoće materijala niti iz svrhe luka kao takova. I tu i tamo je oblik lučnoga štapa ravan, okrenut unutra prema tetivi ali konveksan. Da se tetive mogu jače učvrstiti snabdjeveni su krajevi lučnoga štapa s izrezanim, odnosno s jednim ispletenim svitkom kao potpornjem. Tetiva je i tu i tamo rotang tetiva (rotang = vrsta palme). Jasno je da bi kako ovdje tako i ondje pojedini dijelovi luka mogli biti sasvim drukčiji, jer niti kakvoća materijala niti svrha luka ne propisuju te određene forme. To podudaranje traži razjašnjenje. Postoje dvije mogućnosti ili slučaj ili historijsko-genetska veza. Jedva će koga umiriti objašnjenje da je to slučaj.

Preostaje dakle da na temelju ovoga netom pobliže razjašnjenoga kriterija prihvatimo kulturno-historijsko srodstvo obiju lukova.

Kulturno historijska etnologija uviđa svoju temeljnu i bitnu zadaću u tome, da pomoću formalnoga kriterija preduzme izradbu danih kulturno historijskih odnosa. Pri tom treba odmah primijetiti, da formalni kriterij nalazi svoju dopunu u daljnim također važnim kriterijima. Prije svega u t. zv. kvantitativnom kriteriju. O njem se govori kada nailazimo na podudaranje u obliku ne s obzirom na jedan slučaj, nego s obzirom na manji ili veći broj slučajeva (otuda ime: kvantitativni kriterij). L. Frobenius ga je prvi puta primijenio na području etnologije. On je pokazao da ne samo luk od kulturnoga doba Zapadne Afrike i Melanezije pokazuje srodne odnose, nego da se takovi odnosi pojavljuju i s obzirom na množinu drugih kulturnih elemenata u oba slučaja.

Osobito treba primjetiti, da nas kvantitativni kriterij sam od sebe, po svojoj naravi vodi do ustanovljenja čitavih grupa kultura i naroda,

koji idu zajedno, ili do kulturnih krugova (Kulturkreisen), a kojima se u etnološkom istraživanju posljednjih decenija tako mnogo govorilo. Ali, kako se vidi, imamo još uvijek ovdje posla s »jedan uz drugi« (Nebeneinander) sa kulturnim grupama ili kulturnim krugovima. Preostaje da se riješi pitanje da li se tu otvara »jedan za drugim« (Nacheinander). [Imamo kveksistenciju, a postoji pitanje sukcesije.]

Za bistrenje i rješavanje ovoga kardinalnoga pitanja ima kulturna historijska etnologija svoja metodička pravila i pomagala. S jedne strane promatra ona odnos smještaja raznih kulturnih grupa i kulturnih krugova jednih prema drugima. Razni se kulturni krugovi dotiču, premještaju i prodiru jedan u drugi; sve to dopušta, pretpostavimo li metodičko-kritički znanstveni rad, da unatrag zaključimo na vremenski odnošaj u kojem pojedine kulture stoje jedna prema drugoj i time da zaključimo unatrag na onu razvojno povjesnu dob koja im pripada. Pri tom dolazi u obzir onda s druge strane, također čisto geografski smještaj kao dalnji pomoćni kriterij. Tako se na pr. ostaci razmjerno najstarijih i gospodarski najslabijih kultura nalaze, što se već unapred u neku ruku može naslutiti u najzabitnijim predjelima. Tome odgovaraju činjenice: najprimitivniji i najstariji ostaci kulturâ i narodâ jesu patuljasti narodi u nutrinji Afrike, stanovnici Ognjene zemlje na najdalnjem jugu Južne Amerike, pa Eskimi i Samojedi u Arktici i t. d.

Prema sadašnjem stanju istraživanja rastavlja kulturno historijska etnologija masu divljih naroda i njihovih kultura u tri glavne grupe: prakulture, primarne kulture i sekundarne kulture. Grupe pranaroda obuhvataju opet tri do četiri razna stupnja, a njihove kulture su općenito označene tim, što nema viših gospodarskih forma (poljodjelstvo i stočarstvo). Zastupnici prakultura su svi primitivni lovci, (Pflanzensammler) i ribari. Oni dakle žive od onoga, što im priroda sama daje. Primarne kulture, tri na broju, pojavljuju se kao direktni dalnji razvitak u gospodarsko-kulturnom pravcu od jednoga stupnja prakulture. Gospodarski označuje ove primarne kulture svagda viši lov, prvi pronalasci i vježbanje u poljodjelstvu i uvođenje stočarstva (Grosstierzucht). T. zv. sekundarne kulture nastaju od raznolikih mješavina primarnih kultura među sobom ili i sa dijelovima prakulture. Gospodarski dolazi ovdje prije svega veza poljodjelstva sa stočarstvom, a s tim je naravno u vezi razvijeniji i viši kulturni život. Naskoro dolazi, kako nas povijest uči, iznašašće pisma. Mi tu stojimo na početku raznih poznatih civilizacija na zemlji. Zastupnici historijske etnologije su si dobro svijesni privremenoga karaktera dosada ustanovljenih njihovih teza i rezultata. S druge strane pak uzdaju se oni da su sa svojim historičkim načinom istraživanja, koji se, kako je pobliže prikazasmo, oslanja tijesno uz povjesnu znanost u običnom smislu, u principu posve na ispravnom putu.

Vrijednu potvrdu i dopunu našla je kulturno historijska etnologija posljednjih godina u prethistorijskoj znanosti. Osobito radi prof. Messghin (Wien) već duže vremena na tom da i prethistorijske

kulture i narode obuhvati u kulturne krugove i shvati po kulturnim krugovima. Obzirom na sve bitne točke pokrivaju se njegovi pomoću prethistorije otkriveni kulturni krugovi s onima kulturno-historijske etnologije. Jasno je, da od ovakove tijesne veze, u kakovoj nastoje osobito u Beču da prethistorija i kulturno-historijska etnologija zajedno rade, imaju jedna i druga znanost osobite koristi: prethistorija dobiva na sadržini i životu, etnologiji se nanovo potvrđuje kronološka izgradnja njezinih kulturnih krugova, koju je svakako mogla već izraditi u bitnome po vlastitoj mogućnosti. Nanovo potvrđenu nalazimo onda i onu gore opomenutu Lafitau-ovu misao. Samo, što je sad sve u drugom svijetlu i na drugoj bazi. Mi sad vidimo posve jasno da mora biti razlikâ među divljim narodima. Jedni pripadaju mlađoj, a drugi starijoj razvojno-povjesnoj periodi.

Napokon još jedno. Jedna prava univerzalna (opća) povijest ljudstva oko koje su se u prošlosti tako često, ali uvijek uzalud trudili, sad nam se pokazuje mnogo bliže. Sam smo mi zbilja na tom putu da povijest ljudstva na metodički (siguran) način možemo bitno produžiti unatrag daleko prije početaka pojedinih visokih kultura, kao što su staroegipatska, asirsko-babilonska i t. d., čak duboko u ono pradoba čovjeka i njegove kulture. Tako se sve više potvrđuje, što je već prije nekoliko decenija predviđajući i unapred sluteći rekao Fr. Ratzel, učitelj kulturno-histor. etnologije: »Možemo pomišljati na jednu opću kulturnu povijest, koja zauzima stanovište koje prevladava čitavom zemljom, jer ona hoće da pregleda povijest širenja kulture po svem ljudstvu... Nije više daleko vrijeme kad se ne će pisati nijedna svjetska povijest, a da se ne spomenu narodi koje se dosad smatralo nepovijesnim, jer nisu ostavili nikakovih pisanih ili u kamen uklesanih vijesti.«

Univ. prof. dr. W. Koppers

ŠKOLSKA PEDAGOGIJA I KOEDUKACIJA

U »Almanahu savremenih problema« za god. 1933. štampana je »studija« Vere Stein-Ehrlih: »Napredak školske pedagodije«, koja upravo vrvi netočnostima i neobjektivnošću. Odmah na početku postavlja se tvrdnja, iz koje upravo logičnom nužnošću slijedi, da je došlo do napretka na području pedagogije samo radi snažnoga gibanja njemačke omladine. »Omladina je tražila samoodređenje u školi, odbijala je jednostranu intelektualističku obuku i tražila tjesniju vezu s prirodom, i više pokreta u školi.« Tu se pokušava riješavati ovaj problem u sklopu socijalnih odnosa, koji nijesu prikazani nimalo nepristrano, već u vidu pristajanja uz izvjesnu ideologiju. Međutim svaki čovjek može da kroz svoje naočale promatra životnu, a napose pedagošku problematiku, ali uz to predmjeva se barem neka doza objektivnosti. Tvrdnja, da je upravo omladina onaj faktor, koji je izvršio pritisak na školu i koji ju je usmjerio u pravcu reforme, jako je smjela. Omladina bila je onaj faktor, koji je utjecao i koji je bio predmet uzgajanja, ali ona nije imala snage da postane vođa i glavni inicijator ovoga pedagoškoga nastojanja. Da bismo shvatili kako je došlo do novoga gibanja u pedagogiji moramo uočiti dvije strane: jednu čisto teoretsku, a drugu praktičnu. Čista teoretska strana stvara s razvitkom filozoije i filozofske problematike jedan novi dio filozofije, a to je vrijednosna filozofija ili »Werttheorie«, koja počinje s Max Schelerom, kao reprezentantom Husserleovoga fenomenalističkog pravca; pa Heinrich Rickertom, koji je u suglasju sa spoznajno-teoretskim idealizmom; Hugom Münsterbergom koji vrijednosni svijet gradi na metafizici i konačno s Eduardom Sprangerom koji izgrađuje svoju teoriju u duhu kritičnoga realizma. Svi ti pravci bore se odlučno sa starom Herbartovom etičkom fundacijom pedagogije, a u pedagošku funkciju unose nove elemente u vidu idealnih i realnih vrednota. Dakle s jedne strane silne perturbacije na području čisto teoretske, t. j. filozofske pedagogije, stvaraju nove pravce kao što su: socijalna pedagogija, pedagogija osobnosti, deduktivna i induktivna pedagogija, fenomeloška, vrijednosno-filozofska pedagogija, prirodoznanstvena i duhovnoznanstvena pedagogija, psihoanalitička i individualna pedagogija. To je samo jedan letimičan pogled na ono veliko kretanje, koje se još i danas odigrava na teoretskom području.

Život je pokazao, da je stara Herbartova škola u pretežnom smislu intelektualistička i da je zaboravila na ideju harmonijski izgrađene ličnosti, gdje će uz intelekt, biti glavni faktori čuvstvo i volja. Međutim najbolji dokaz za tvrdnju, da omladina nije reformirala školu, jest škola Lava Tolstoja, koji ju je izgradio na najmodernijim zahtjevima i principima pedagogije i koji je djeci dao potpunu slobodu. Posljedica toga bila je, da je ta omladina naskoro ostavila školu i više se nije vraćala u nju, jer za nju nije osjećala potrebu. Reforma je niknula upravo u osnovnoj školi i to pod utjecajem života i pedagoške prakse. Baš na tom stepenu razvila se misao o »jedinstvenoj školi« (Einheitsschule) kako ju zastupa Johanes Tews suradnik lista »Die neue Erziehung«. Omladina nije mogla biti glavni vođa u reformi škole i to poglavito zato, što i sami socijalistički pedagozi sa žalošću konstatiraju, da je upravo najkasnije srednja i visoka škola doživjela reformu. Dakle tamo gdje bismo očekivali reformni pokret, upravo tamo ga nije bilo. Ne omladina, već socijalni život i kultura uvjetovali su stvaranje nove škole, a omladina bila je jedan od mnogih faktora, koji su surađivali na tome.

U daljnjem kritičnom razmatranju ove studije željeli bismo se zaustaviti na Gustavu Wüneckeu za kojeg veli pisac: »Njegove knjige o omladinskim pitanjima, o školskom životu i drugovanju između učitelja i učenika i djece vrlo su instruktivne«... da malo zatim konstatira: »On je danas romantični, individualistički pedagog nipošto napredan«. Dakle najprije se tvrdi da je Wünecke instruktivan, a malo zatim se konstatira, da je on nekakav pedagoški romantik. Zar to nije očevidna kontradikcija. Međutim neka govore činjenice, pa će si svaki čitaoc stvoriti sud o ispravnosti gore navedenih tvrdnja. Wünecke je osnovao »slobodne uzgojne zajednice« (Landerziehungsheime). U svojoj pedagogiji bori se protiv autoriteta i traži, da se

školskoj mladeži prepusti samoupravljanje. Učitelj i učenik moraju se osjećati kao drugovi koji uživaju u istom duhovnom radu koji su u isto vrijeme vođeni i voditelji. Direktor, učitelj i učenik opće među sobom sasvim slobodno u svim pitanjima škole i školskog života. Zar to nije napredno. Radna škola po Wüneckeu je »čisto metodski princip, dok misao o slobodnoj školskoj zajednici daje ovom osnovi cilj«.

Međutim izgleda kao da tu postoji jedan drugi razlog radi kojega je dan sud o njemu »da je on romantični individualistički pedagog nipošto napredan«, a taj je što je on bio pristaša Hegela i njegove dijalektike u čijem smislu sve objektivne vrednote zahvaća u objektivnom duhu. Međutim Hegel promatra taj objektivni duh u historijskom razvitku, dok je Wünecke protivnik historizma, jer mu pred očima lebdi uvijek samo budućnost. On se želi osloboditi od historijskoga mišljenja i uzgojiti generaciju koja nehistorijski misli. Zar ne i to je romantika? Progres je romantika? Međutim najdublji razlog anatemi leži u tom, što se kod njega ne razabire jasno, da li on objektivni duh postavlja u metafizičko bivstvo ili u pojedinačni duh. Ako ga postavlja u metafizičko bivstvo prema tvrdnji piščevoj je romantik, individualist i s njim treba obračunati, jer se iznevjerio Hegelu.

Međutim je autorica načela jedno vrlo važno pitanje, koje je u pedagoškom svijetu uzvitlalo vrlo mnogo diskusija i o kojem je problemu napisano vrlo mnogo debelih knjiga s mnoštvom argumenata. Ali do sada nigdje nije se dogodilo da bi se ovaj problem rješavao na tako lagan i nestručnjački način. Tako pisac u svojoj studiji kaže: »Bez sumnje se dešava da se u višim razredima sklapaju intimna prijateljstva između pojedinih mladića i djevojaka, ali to ne smeta, niti to koga uznemiruje«. Zar ne vrlo veselo, pače šaljivo? Izgleda da je autor vrlo duhovit, kada se može ovakovim argumentima služiti. No čujmo dalje: »Raspoloženje je u razredima neerotsko, a ako se dogodi da se tko raznježi, učitelj i djeca prelaze preko toga dobroćudnom šalom.« I zaista ovo što je napisano »dobroćudna je šala«! Za ovako težak problem očekivali bismo argumente, kojih ali nigdje nema, već samo gore navedeni citati. Svakodnevno iskustvo u školskom životu daje nam mnogo primjera za neopravdanost ovakovoga argumentiranja. Iz pripovjedanja nastavnika možemo jasno uočiti da je to zajedničko pohađanje škole štetno po tjelesni i duhovni razvitak djeteta. Tvrdnju da u razredima vlada neerotsko raspoloženje možemo vrlo lagano oboriti, ako se upitamo što na pr. znači povlačenje dječaka pod klupe i povlačenje djevojaka za kosu, noge... Da li je to samo znak mladenačke vedrine i veselja? Ono, što nam nije pružila autorica u svom odlomku iz studije, a to su argumenti, pokušat ćemo ih barem u glavno iznijeti (koliko nam to prostor dopušta). Prije svega možemo sve pedagoge koji su se bavili problemom koedukacije, podijeliti u dva tabora: na pristaše i protivnike koedukacije. Šta je to koedukacija i što ona znači? »Pod koedukacijom razumijevamo pokret, koji ide za tim, da se dječaci i djevojčice zajedno uzgajaju i obučavaju t. j. uče iste predmete, polaze zajedno školu u istoj zgradi i razredu i obučavaju ih isti nastavnici« (Dr. J. Iskuljev). Pitanje koedukacije i nije tako novo. Mi ga već nalazimo kod Platona, Franckea, Jean Paula, od davnine su mu protivnici: Fenelon, Rousseau, Basedov, Comte, Herbart i t. d. Međutim pitanje koedukacije postalo je još aktuelnije u novije doba razvitkom feminističkog pokreta. Feminizam i koedukacija imaju neke zajedničke točke:

1. Privatno pravo i političko izjednačenje žene s muškarcima.
2. Otvaranje mogućnosti svih činovničkih pozicija ženskom spolu.
3. Otvaranje vrata svih srednjih i stručnih škola ženskom spolu.
4. Zajedničko uzgajanje spolova.
5. Reforma moralnog uzgajanja u seksualnom i higijenskom pogledu.

U koliko su ta pitanja u vezi s koedukacijom i mi možemo s opravdanjem postaviti neka pitanja, na koja bismo željeli odgovoriti:

1. Da li je žena kao princip identična s čovjekom?
2. Da li je zadatak ženi određen u životu apriori, nativistiki ili aposteriori — genetički?
3. Da li je žena psihički i fizički identična s muškarcem?
4. Da li je žena sposobna da obavlja isti tjelesni i umni posao kao i muškarac?
5. Ne će li skupni rad nauditi zdravlju žene?
6. Nije li zajednički rad štetan po moralni život muškarca i žene?

S obzirom na prvo pitanje tvrdimo da žena kao princip nije identična s muškarcem. Želimo li to objasniti i mišljenjem filozofa, to možemo navesti Aristotela, koji tvrdi da je centar svijeta muškarac, on je princip koji daje formu, a sve ostalo je akcident. Schopenhauer se na sličan način izražava o ženi. Međutim i mi se ne možemo složiti s tim mišljenjem. Izgleda da je najbolje rješenje dao Kant, kada je ustvrdio da muškarac i žena zajednički čine čovjeka. Muškarac ima svoje specijalno muške, a žena ženske psihičke i fizičke sposobnosti. Žena i muž zajedno posjeduju sve atribute, kojima se definira čovjek.

Na drugo pitanje možemo odgovoriti da je jedino apriori - nativistički dan ženi zadatak za održanje vrste, dok sve ostalo dano je aposteriori - genetički.

Za rješenje trećega pitanja moramo se poslužiti Meumannom koji kaže da su fizička i psihička svojstva žene dvojaka: primarna ili konstituirajuća i sekundarna ili individualna. Primarna i sekundarna svojstva daju potpunoga čovjeka. Da nije tako, žena bi i muškarac bila dva različita principa. Budući pak da se princip čovjeka dobiva logičnom nužnošću iz jednog i drugog to je logički zaključak da su muškarac i žena psihički i fizički diferencirana bića. Žena može da se uzdigne nad čovjeka, ali će uvijek zadržati svoj konstitucionalni princip.

Što se tiče četvrtoga pitanja možemo ustvrditi da žena može obavljati svaki posao kao i muškarac. Međutim pravo mjerilo rada je utrošak energije. Posao u koji žena utroši više energije nije za nju. S tim je odmah u vezi pitanje o zdravlju žene.

S obzirom na šestu točku moramo naglasiti, da mi tražimo da se dade mogućnost ženi da se što više obrazuje, ali se ne slažemo s tim da se to obrazovanje poda zajednički s muškarcima. A kao dokaz naše teze pozivamo se na mišljenje modernih pedagoga kao što su to: Foerster, Neff, Tumlirz, Hoffman, Stern, Spranger, koji su svi protiv koedukacije i to zbog toga, što je druga interesna sfera muškarca, a druga žene. Drugi je razlog, što godine sazrijevanja ne padaju u isto doba.

Na taj način barem u pregledu prikazali smo problem koji dopušta i te kakovo zalaženje u dubinu i raspravljanje. Međutim vratimo se natrag k ovoj studiji kao cjelini, to moramo naglasiti, da ona unatoč toga što je naša pedagoška literatura vrlo mršava, svoj zadatak nije izvršila, i za nas ne predstavlja nikakav dobitak.

M. Simon

MUSSOLINI

Pojava Mussolinija na kakvom javnom zboru izazivlje među skupljenom masom upravo neopisivo oduševljenje i zanos. Mussolini doduše vlada potpuno suvereno s tom masom, ali mu ipak svaki takav prizor neobično godi. On voli zanos mase, jer poznaje masu: u sebi amorfnu, koja dobiva jedinstveni određeni oblik tek u času, kad se volja, koja nju pokreće saobrazi s voljom ličnosti, koja je za nju inkarnacija i simbol. On osjeća, kako instinkti i prvotne sile mnoštva svraćaju svu pozornost na njega očekujući smjernice za rad i život. Ali ma kako bila velika njegova naslada ili zanos mnoštva, njegove riječi nisu nikada nesređene. Zavidna njegova autodisciplina veže riječi u različite oblike: danas lakoničan i zbijen, sutra širok i tekući. Tek vrlo rijetko, u časovima, kad osjeti potrebu za što intimnijim kontaktom s masom, prepušta svoj »ja« snazi narodne volje i zanosa, pa vadi riječi iz te mase. Njegov pogled privlači magnetskom snagom tisuće pogleda iz sakupljenog pred njim mnoštva; on istražuje te poglede i ide za tim, da se uživi u dušu ovoga ili onoga pojedinca, koji u tom času izazove bilo s ma kog razloga njegovu pažnju. Svaki pojedinac, koji njega sluša, osjeća, da tu govori čovjek, koji znade naći izraz, da zanese tisuće srdaca. Kad Mussolini govori, u pojedincima naprosto nestaje osjećaj njihove individualnosti, u njima prestaje svaka sposobnost za kritiku. Mussolini fascinira kako masu, tako i pojedince. To mu uspijeva uvijek bilo u senatu, bilo u skupštini, bilo na javnom zboru.

Njegov uspjeh osniva se na osjećaju talijanskoga naroda, da mu je Mussolini prijatelj. On ih i sam o tom uvjerava:

»Imajte na umu, da u meni imate prijatelja. Ozbiljna, ne laskavca: ne prijatelja, koji bi vas htio učiniti većima, nego li jeste. Pa ako vam kažem, da u meni imate prijatelja, to vam velim apsolutno iskreno: ja sam vaš prijatelj, koji poznaje vaša prava, ali koji vam kaže, da vaša prava treba da odgovaraju ispunjenim dužnostima.«

Mussolini voli i poštuje svoj narod.

»Što više poznajem svoj narod talijanski, sve to više sagibljem pred njim glavu. Što više ulazim u narod, to više osjećam, da je on dostojan poštovanja sa strane svakoga predstavnika nacije.«

Svom pak prijatelju piše:

»Ti znaš, da se narodom ne može vladati, ako nemaš željezne živce i čeličnu volju. Ali stil vlade, koji je moj stil i za koji preuzimam ponosno svu odgovornost, ne sprečava me da pođem u narod, da pođem u narod, koji trpi i radi, a koji ne remeti javni red, u narod, koji je granitna osnovica, na kojoj počiva veličina Nacije, u narod, ne da mu prodam rog za svijeću, nego da mu kažem otvoreno, bratski, potpunu istinu.«

Mussolini, koji ne potiče iz slavne i aristokratske obitelji, nego od jednoga kovača, komu je i sam u radu pomagao, osjeća osobitu sklonost prema radnicima, tim više, jer je i sam kao radnik potpuno upoznao radnički život.

»Vlada, kojoj ima čast predsjedati, vlada, koja je proizašla iz velike revolucije, koja će se još dalje razvijati tokom čitavoga stoljeća, ta vlada ne nastoji, ne može i ne će voditi protivuradničku politiku.«

Karakteristična crta Mussolinijeve ličnosti jest vještačko prelaženje iz naročite bliskosti u distancu, iz povjerljivosti u rezerviranost. On govori uživljavajući se u položaj onoga, komu govori, i kad je stekao njegovu sklonost, jednim skokom diže se opet u položaj suverena. On približavajući se privlači najprije k sebi duše, gotovo se stapa s njima, ali u odlučnom času, on je već izvan njihova kruga i jednom gotovo neprimjetnom kretnjom uspostavlja svu postojeću distancu.

Nisu to u njega retoričke geste, ni demagogička umijeća, nego prirođena sposobnost pravoga vođe naroda, koji poznaje svoje ljude. Koliko god posjeduje Mussolini golemu psihološku sposobnost i upravo jedinstveni način saobraćaja i postupanja s ljudima, još jača mu je samosvijest, kao i sigurnost, te vjera u vlastitu moć i sredstva. Ti mu pak osjećaji daju stvaralačke poticaje, koji su Mussolinija učinili vođom (Duce) njegovih Talijana, bili oni građani, radnici, seljaci ili vojnici.

Dakako, naravna posljedica toga jeste, da se Mussolinija može ili samo mrziti ili nepokolebivo voljeti. Pred njim ne ostaje nitko indiferentan. On to znade govoreći: »Tko nije s nama, taj je protiv nas.«

Tu leži dalnja zagonetka njegova uspjeha. Snaga, koja proizlazi iz njega, a koja jednom jedinom riječi, gestom ili pogledom predobiva za sebe ljude, koji mu se približe, ta snaga bila je za Italiju nešto sasvim nova. Tu je postao Mussolini lice mita.

Političko djelovanje Mussolinija započelo je u socijalističkoj stranci. Međutim on nije nikada vjerovao u socijalizam. Njega je uvijek pokretala misao Nacije, u njem je probuđeni patriotski idealizam zatomio sav osjećaj socijalističke utopije, koja je za nj uvijek bila problematične vrijednosti.

Dok sam ja, fašista, surađivao u talijanskoj socijalističkoj stranci, sticao sam političko iskustvo prvoga reda, koje mi je kasnije mnogo koristilo. Ali i tada sam već malo vjerovao u demokraciju, u liberalizam i u

vječne principe. Već tada sam mislio, da je pero veliko sredstvo, ali da je mač, koji u određenom času siječe čvorove, ipak veće i bolje.«

Socijalizam nije mogao njemu, čovjeku, koji ne može da podnosi nikakav jaram, pružiti ništa. Tu mu više nije bilo mjesta. Nije mogao da zadovolji svojoj težnji, da bude vođa i aktivni borac. I god. 1915. nakon jednoga govora u skupštini Mussolini je istupio iz socijalističke stranke. Gledajući na taj njegov korak danas opažamo, da je to bila pobuna mladog čovjeka, prepunog aktivnosti, protiv stranke, koja je bila već blizu staračkoj slabosti. Tu se Mussolini pokazuje ne kao obožavatelj onoga, što je već učinjeno, nego kao narav, koja vječno stremi prema nečem novom, teškom i opasnom; prema pobjedi sve više i više sigurnoj.

Kao što se Mussolini pretvarao tokom vremena iz revolucionarca u vladaoca, iz rušitelja u graditelja, tako se preobražavao i njegov pokret: iz »Fasci di combatimento«, iz bojnih četa, razvio je fašizam i fašistička stranka, koji se ne mogu odijeliti od osobe Mussolinja:

»Onaj koji vam govori i fašizam to su jedno. Četiri godine historičkog razvoja jasno pokazuje, da su Mussolini i fašizam dvije prikaze iste naravi: dva tijela i jedna duša ili dvije duše i jedno tijelo.«

U posljednje vrijeme fažizam je kao stranka apsorbirao sve ostale, te iako još nije došao do cilja, ipak se sve više i više približava, t. j. da se potpuno pokrije s pojmom Nacije.

Sasvim naravno, da je fašizam u prvim počecima, naročito nakon preuzimanja vlasti imao protiv sebe čvrsto organiziranu opoziciju, koja je zapravo svu svoju snagu koncentrirala, da obori Mussolinija računajući, da s padom vođe mora sam od sebe pasti i pokret. Nakon neuspjeha nastojaše, da ga otrgnu od fašizma htijući s njime stupiti u koaliciju i prisiliti ga na kompromis. Mussolini je međutim od prvoga časa bio na čistu s time, da bi to zapravo značilo odreći se svega onoga, što je stvorio i napustiti svoje najjače sredstvo, pa muževno odgovara:

»Ne mogu napustiti fašizma, jer sam ga stvorio, othranio, odgojio i držim ga u svojoj ruci: uvijek!«

Fašizam se u Italiji bio već ustalio, nacija je bila fašistizirana. Mussolini videći rezultat ne popušta opoziciji već kliče:

»Neuspjeh ne bi bio težak za mene, ali bi mogao biti neizrecivo težak za naciju; stoga nastojim, da upravljam kormilom broda i ne puštam ga nikomu.«

On osjeća veličinu zadatka, znade, da se tu radi o jednoj stvari, koja nadilazi čovjeka. On doduše uvijek ističe, da nema nikakove lične ambicije, ali osjeća u sebi čovjeka, koji je određen, da ispuni historijsku misiju.

Zadatak njegove misije bio je stvoriti najprije fašizam, zatim provesti revoluciju, t. j. osloboditi pomoću fašizma zemlju od nesposobnih stranaka i ucijepiti u cijelu naciju fašističke misli i osjećaje, te nametnuti većini, ravnodušnoj za sve, volju manjine, koja je bila puna životne snage i poleta u provođenju svojih ciljeva. Za Mussolinija to ne znači nemogućnost.

»Povijest pokazuje u svakom slučaju, da su uvijek manjine, u početku neznatne, proizvodile preobražaje ljudskog društva.«

Najveći i posljednji zadatak za njega jest ucijepiti talijanskom narodu novu svijest potpune narodne samostalnosti, potaknuti ga na produktivan rad, u kratko: odgojiti ga, da cijeni i ljubi one ideale, što mu ih Mussolini stavlja pred oči. Valja ga probuditi i privesti novom ritmu života. Konačnica sveukupne Mussolinijeve odgoje treba da bude: pojačanje produkcije, iskorištenje svih narodnih energija, kao i stvaranje potpuno novoga osjećanja i mišljenja obzirom na narodni život i produktivan rad.

»Ja cijenim i poštujem žuljeve. Nemam plemićke titule. Sâm sam ih često imao. Plemenit je doista samo onaj, koji radi, koji proizvodi, koji nosi svoj kamen, pa bio i čedan, na zgradu Domovine. A Domovina, koju mi mi zamišljamo, jest domovina, gdje svi rade i gdje parazitima nema mjesta.«

Začudo Mussolinijeva revolucija u svojim prvim počecima nije uvelike izmjenila postojeće stanje. Mussolini po svojoj prirođenoj sklonosti, koja veže Talijana na tradiciju, nije dirnuo u monarhistički sustav države. Stranka njegova prije nego je uzela vlast u svoje ruke, prošla je kroz retortu republikanizma, ali državnik Mussolini izbjegava svijesno tu poteškoću, koja bi mogla porušiti čitav njegov uspjeh.

»Nemam volje, da pregazim zakone, ustav, nemam volje, da improviziram nešto novo: primjer drugih revolucija jasno me uči, da se ne može izmjeniti sve, već postoje neke osnovne stvari u životu naroda, koje valja poštivati.«

Mussolini u počecima svoje vladavine htio je da živi s opozicijom u dobrim odnosima. Nije htio, da pribjegava prisilnim mjerama, već je nastojao uvjeravati. Trebala mu je što brža normalizacija političkog života u Italiji radi političkih uspjeha vani. Opozicija međutim niti ga je htjela priznati šefom države, čak nije priznavala ni revoluciju. Tražila je povratak parlamentarizmu, ukinuće milicije, nešto, što Mussolini nije apsolutno htio ni da čuje, jer je dobro znao, koliko bi proveo od svoga reformističkoga programa bez oružane potpore svojih odanih legionara.

Mussolini je uvjeren o dobroti i sjaju svoje ideje: učiniti Italiju velikom, snažnom, bogatom i moćnom. A znade i to, da uživa povjerenje i potpore sve mladosti. Pa kad mu nije uspjelo, da opoziciju dovede dobre volje i uvjeravanjem do priznanja novoga stanja u državi, pribjegao je sili. O samoj sili ima Mussolini ovo mišljenje: »Dvije su sile: jedna, koja oslobađa, a druga steže. Jedna je moralna, druga nemoralna. Silu treba prilagoditi potrebi vremena, a ne iz nje učiniti školu, doktrinu ili šport.«

Protivnici Mussolinija predbacuju fašizmu, da nije ništa drugo učinio, nego naprosto primjenio ono, što su temeljito proučili njegovi prethodnici. On se od toga ne ograđuje, već kaže:

»Može biti. Proučavalo se pedeset godina, ali se nikada nije našlo ni pet minuta vremena, da se to hrabro privede konačnoj odluci i svrsi.«

A drugi put kaže:

»Snaga fašizma sastoji u tom, da on uzima iz svih programa onaj dio, koji je sposoban za život, te ima snagu, da ga u život i provede.«

Pravo uzevši fašizam pretstavlja neku izgrađenu doktrinu, koja bi se imala primjenjivati. Zapravo uvijek je u fašizmu čin preticao doktrinu,

pa se tek na osnovu čina stvarala doktrina. Mussolini se protivi teorijama i programima, jer znade, da stvarnost sakriva u sebi nebrojeni broj različitih problema. Njemu dostaju samo neke riječi, devize, kao primjerice: domovina, izmirenje klasa, disciplina naroda, pojačanje produkcije, stvaranje jedinstvene narodne volje i t. d., da na osnovu tih deviza, a gledajući na potrebe realne sadašnjice, riješi sve probleme, koji se namiču sami od sebe.

Osobito značenje za Mussolinija ima disciplina: postavio ju je kao mjerilo i pravilo svoga »ja«. Svu svoju strast, instinkte, volju, aktivnost i t. d. podvrgao je on disciplini ideje, kojoj je začetnik. Pred tom idejom osjeća se i on sam tek neznatnim stvorom.

»Samo pokoravajući se stiče se pravo na zapovijedanje. Kadno će vaše srce i vaš duh osjetiti bol, tek onda ćete steći pravo, da je nanesete drugom. Prije ne! Ja sam ponosan, da sam ostao onaj, koji sam bio, t. j. čovjek, koji prije, nego nametne žrtvu drugom, nameće je sebi samom, prije, nego zapovijedi disciplinu drugima, sam joj se podvrgne« — to su riječi, što ih on kliče svojim legijama, koje naročito voli, jer su one nosioci i širitelji njegovih nastojanja oko discipline, poslušnosti, vjernosti, hrabrosti i apsolutne odanosti. I nije tek slučajno, da je on za organizaciju svoga pokreta izabrao baš vojničku formu. Ta osnovna značajka vojnika jest: discipliniranost, akcija i borba. Na jednoj javnoj skupštini sam kaže:

»Svatko među vama treba da se smatra vojnikom; i onda, kad nije u vojnoj uniformi, nego kad radi u tvornici, u radionici, u dokovima ili u polju; jednom molekulom, koja osjeća i živi s čitavim organizmom.«

Za Mussolinija tek ispunjenje dužnosti rađa pravo na nešto. Svako pravo nastaje kao nagrada za ispunjenu dužnost. Pravo je rezultat ispunjene dužnosti. Prema tomu pojam prava u Mussolinijevoj državi je vanredno relativan. Pa ni sloboda nije za Mussolinija činjenica, nego tečevina, nije prirodno pravo, već neko historijsko priznanje. Ni jedan čovjek ne može postaviti zahtjev za slobodom, a da je nije zaslužio djelom. Mussolini ne poznaje lične slobode, za njega je sloboda pojam veoma ograničen i uvjetan.

»Ako postoji samo jedna historijska činjenica, ta jest, da je cijela povijest civilizacije počevši od špiljskoga pa sve do civiliziranoga čovjeka progresivno ograničavanje slobode. Ljudi moderne civilizacije i modernih nacija neprestance moraju ograničavati svoju slobodu. Apsolutno priznanje slobode je dvojbeno. U realnosti ne postoji.«

Unatoč takvoga shvatanja o slobodi, Mussolini uvjerava:

»Ja nisam despot, koji se zatvara u tvrđavu opkoljenu trostrukim zidovima. Ja zalazim u narod, a da se ni ne brinem za sudbinu i slušam ga.« Njemu stoji neprestano pred očima kao konačni cilj pomirenje i skladni život svih klasa u korporativnoj zajednici produktivnih energija. On neprestano stvara. Mussolini je izumitelj, inicijator, posjeduje vanrednu konstruktivnu fantaziju. Njegova djela su zapravo ostvarenje onoga, što je on intuicijom svojom zapazio. On je umjetnik — političar i politički umjetnik. Vješto spaja tradiciju sa sadašnjosti, svom pokretu daje duh, koji treba da ostvari veličinu staroga Rima., a sve pristaše i sljedbenike

ogrće plaštem zanosa za ideju. On zna, što znači zanos za ostvarenje njegovih nastojanja.

»Zanos je primitivna i osnovna sila ljudskoga duha, i ništa veliko ne možeš stvoriti, ako nisi obuzet snagom religiozne mističnosti. Ali to sâmo ne dostaje. Uz osjećaje valja da djeluju i razumne sile mozga.«

Tu otkrivamo čovjeka, koji svoju stvaralačku snagu hrani sa osnovnim silama prirode. Njegov se pogled nikada ne gubi u sitnicima. On zapaža savršeno točno cjelinu i tako je sudi. Njegovi opći pogledi na političku situaciju u svakoj pojedinoj državi Evrope, kao i opću evropsku, vječno su predmetom osobitog interesa svih državnika i diplomata, tim više jer su izraženi sjajnom psihološkom intuicijom.

Mussolini je došao do toga, da ga narod u Italiji stavlja u red mitskih junaka. Pogotovo nakon toliko pokušanih, ali neuspjelih atentata. On je uvijek zagonetka za svakoga, i za najbliže svoje saradnike. Što je njemu žrtvovati i najbližeg saradnika za ideju? Ništa.

Gdjegod se pojavi svagdje se uživi. U tvornici je radnik, na vojnoj smotri je zapovjednik. Uvijek je nekoliko koračaja pred pratnjom. A i sami njegovi ministri kao da se žacaju sjesti uza nj. Njegov pogled je zagonetan, čas se gubi u daljinu, čas je zaokupljen svojom nutrinom. Mussolini vjeruje u svoj Usud, ali još je jača u njega vjera u životnu snagu volje, koja se neda skučiti ni pred paklenim vratima. Već sam pogled na bilo koju sliku Mussolinijevu očituje izvanrednu životnu snagu i energiju, te koncentraciju volje. Mussolini ne poznaje straha ni pred čim:

»Lijepo, veliko, htio bi reći junački jest ploviti, kako bura bijesni. Njemački filozof je rekao: živio sam opasno. Ja bih htio, da je to deviza mladoga talijanskoga fašizma: živjeti opasno. Jer to znači biti spreman na sve, na žrtvu svake vrsti, na svaku opasnost, na svaku akciju, kadgod se radi to tom, da se brani Domovina i Fašizam.«

On će se sukobiti i sa samim Usudom, kad mu se stavi na put.

»Kažem vama i svim fašistima, da budete vazda spremni, da ne vjerujete u predrasude, da uništite glupe predrasude, jer se kroz život ide samo željeznom voljom, koja katkada svladava i sam Usud!«

Božidar Stari

MISLI O BOLJŠEVIZMU

S teoretskoga se stanovišta čini,[1]) da istočnjački boljševizam znači potpuno vladanje kolektiva nad individualitetom. Piramida radničkih vijeća, koji se zovu i *sovjeti*, proteže se u Rusiji od sela do centralnoga direktorija, koji svim upravlja i nadzire. Iz njega su isključeni samo *buržuji, profesori i intelektualci*.

Ali ova prividna diktatura proletarijata samo je jedna *prevara*. Vladajućom mašinom upravlja isključivo *mali broj vođa*, čija je moć dosta neograničena, a da mogu uništiti sve slobode, *slobodnu*

[1]) Misli poznata naučenjaka Dr. Gustava *Le Bona* iz jednoga od posljednjih njegovih djela: »Sadašnji razvitak svijeta«.

riječ i slobodnu štampu. Na najmanji znak protivljenja odgovara se sasvim kratko, sa strijeljanjem.

Ako se točno uzme, ruski boljševizam nije ništa drugo nego nastavak negdašnjega carističkoga režima. On se održaje na onim istim temeljima, koji su služili kao potporanj starim oblicima vladanja. U poludivljoj Rusiji, sastavljenoj iz različitih rasa, kao i u svim ostalim azijskim zemljama, može da dovede do nekoga jedinstva samo jaka ruka neograničena vladara.

*

Pokus, koji je sada učinjen u Rusiji s komunizmom, nije osamljen na istoku. Napose je Kina okušala već jednom komunizam. U 11. stoljeću, za vrijeme vladanja cara Čeng-Conga uništeno je privatno vlasništvo, a općenitosti pripali su svi kapitali, zemlja i sve industrije.

Iza petnaest godina srušili su seljaci i radnici vladu, jer su im postale jasne njezine očite zle strane. Zemlja i industrije nijesu više davale nikakav prinos, jer bez ličnih interesa nije više nitko pokazivao marljivosti za rad.

Nije bilo daleko od toga, da novi pokus s komunizmom u polovini prošloga stoljeća uništi potpuno Kinu. On se također održao oko petnaest godina, a tada su mase same došle do uvjerenja, da novo uređenje, umjesto da bijedu umanji, još je i povećaje.

*

Ako usprkos toga komunizam pokazuje sklonost, da se proširi kod nekih većih naroda, uzrok je u tome, što civilizacija u onoj mjeri u kojoj se razvija, povlači za sobom sve veći broj ljudi, koji su nesposobni da joj se prilagode i zato žele da je sruše.

U povijesti je više puta opažena ova pojava. Ako slučajno uspije nižoj rasi da svojom snagom svlada neku civilizaciju, koja je za nju previsoka, uništit će ju silom. Tako su postupali barbari u Galiji s rimskom civilizacijom, jer je za njih bila prefina. Isto se dogodilo u naše vrijeme, kada su crnci iz San Dominga i Haitia uništili po Evropljanima donesenu civilizaciju, a da sami nijesu bili kadri da je nadomjeste jednom drugom.

Slični prizori odigravaju se sada u Rusiji. Jedan posmatrač bez predrasuda, g. Chessin, govori o strašnom ratu, kojega su komunisti vodili s intelektualcima. On piše o svojim utiscima u »Pravdi«:

»Istok mužika odbacuje naučavanja zapadne znanosti i prisilio je naučenjake, da se poklone najprljavijim radnicima.«

Jedan od najvatrenijih pristaša ove nauke, Zinovjev, izjašnjava se, da »on vidi u svakom intelektualcu neprijatelja sovjetske vlasti«.

Radi toga duhovnoga smjera izbrisana je iz naučnoga plana poduka iz povijesti, filozofije i morala.

Prema spomenutom izvjestitelju zabranili su vlastodršci pod prijetnjom najstrožih kazni, da se u modernim bibliotekama nalaze djela Platona, Aristotela, Descartesa, Kanta, Spencera i t. d.[2]) U njima se ne nalaze također djela modernih ruskih pisaca. On pripovijeda dalje, da se sveučilišni profesori izabiru među učenicima radničkih škola, koji ništa drugo ne poznaju već samo četiri računske operacije i temelje gramatike. Tako pada Rusija opet na niske stupnjeve civilizacije . . .

*

U Francuskoj bi mogla uspjeti socijalistička revolucija kao u Rusiji i na neko vrijeme u Italiji. No kod nas se ne bi mogao dugo održati socijalistički sistem vladanja, jer bi mu se postavile na put ekonomske zapreke, protiv kojih su sve teorije nemoćne.

Rusija iskušava sada to. Iako se socijalistički režim teoretski održaje prisiljeni su vlastodršci, da u sve većoj mjeri napuste njegovu praktičnu primjenu. Ispostavilo se, da pod socijalističkim režimom radnici primaju mnogo niže plaće, nego pod kapitalističkim.

I, što je također jasno, Rusija, kao i druge zemlje može živjeti samo onda, ako uvozi produkte, koje sama ne proizvodi. Plaća ih naravno sa svojom robom. Ali da ona može služiti kao sredstvo zamjene, ne smije prodajna cijena biti veća na stranim tržištima od cijena konkurenata. Iskustvo ipak oduvijek uči i donosi sada ponovno u Rusiji dokaz, da je roba, proizvedena u državnim poduzećima mnogo skuplja, nego ona u privatnoj industriji.

Prema čistoj komunističkoj nauci postala je država u Rusiji producent svih produkata, ali troškovi su preveliki a da bi se mogao postići dobitak.

»U Rusiji« piše Max Hochschiller »sve je postalo skupo. U prosjeku su cijene u zemlji 25% nad svjetskim paritetom. Ako neki produkti, na pr. žitarice, imaju povoljniju cijenu, prouzročit će državna birokracija tolike troškove, da će također i žitarice izvesti s gubitkom.«

*

U Rusiji je komunizam ispunio san jakobinaca:

»Sve slobode, uključivši slobodu mišljenja su odmah uništene. Samo vlada ima pravo da misli i da trguje.« Je li kao za odštetu za ovo zarobljivanje radnik zadovoljniji nego pod kapitalističkim sistemom? Još nitko, tko je putovao u Rusiju, nije na to odgovorio pozitivno. Tako ovaj strašni građanski rat, koji su vodili komunisti, u nadi da će uništiti građanstvo, kojemu zahvaljuju napredak kulture i time socijalna poboljšanja (i u korist radničke klase), nije vodio k oslobođenju, nego naprotiv k zarobljenju radnika.

[2]) Dakle i filozofi staroga i novoga vijeka zabranjeni su u Rusiji, dok je opće poznato, da su upravo boljševički i socijalistički »drugovi« po čitavom svijetu podigli silnu viku na nacionalne socijaliste u Njemačkoj, koji su na lomači spalili nekoliko malovrijednih romana Heinricha Manna i sličnih židomarksističkih autora. O teroru i strahotama sovjetske Rusije naravno da ne kažu ni riječi. Isto tako šute naravno o knjigama, zabranjenim u Sovjetskoj Rusiji. Sve po onoj metodi: reci da ti ne rečem.

Militarizam i fašizam čine se kao neizbježive posljedice komunizma. I ove vrste vlasti ne dopuštaju sloboda, ali dok se komunizam uvrštava u red razarajućih sila, pripadaju militarizam i fašizam snagama, koje stvaraju i grade.

*

Ukratko smo obuhvatili boljševički duhovni smjer, boljševičku nauku i njenu primjenu.

Boljševička nauka je vrlo opasna, ali još je opasniji duhovni smjer, koji joj prethodi.

Ako produži da se širi u svijetu pokopat će konačno sve temelje, koji čine štit velikih civilizacija.

Boljševička nauka je u tome, da uništi materijalni kapital naroda, ali boljševički duhovni smjer uništava moralni kapital, koji je mnogo vrijedniji od prolaznoga bogatstva, jer su za njegovu izgradnju bili potrebni napori čitavih stoljeća.

Dr. Gustave Le Bon

LAŽ JEDNOGA PATRIOTIZMA

Donosimo izvadak iz velikoga rowirea »S. O. S.« u posljednji čas od Dra Zubaka, u kojemu je jedna od glavnih ličnosti poljski vele industrijalac Tadija Simonowicz, koji je prije rata i za vrijeme rata bio časnik u glavnom stanu na Rijeci. Pošto se poslije rata nije mogao u vojničkoj karijeri popeti na onaj položaj, koji bi odgovarao njegovoj ambiciji, pošao je u Poljsku, gdje se razvio u vele industrijalca i u širitelja poljskoga službenog režima među Rutenima. U našem izvatku se prikazuje jedan odlomak njegova putovanja iz naše zemlje, u kojoj je na misteriozan način da državnom spiritusu zaradio velik novac, u svoju novu domovinu Poljsku.

Onoga jutra, kada je Simonowicz stigao u Beč bilo je nebo vrlo tmurno.

Pred kolodvorom uzme kola i odveze se u hotel »Erzherzog Stephan«, gdje je prije običavao odsjedati kao časnik.

Imao je sreću, da je dobio dobru sobu, ali se nije mogao još useliti, jer se prijašnji gost nije još iselio. Simonowicz ostavi prtljagu kod vratara i dade si pripraviti kupku. Budući da se tek o podne mogao useliti u svoju sobu, odluči da prije podne kupi u gradu neke sitnice.

Najprije ode krojaču i naruči tamo smoking, a onda pođe u Mariahilfericu i kupi neke stvari za garderobu. Sve to dade si odnijeti u hotel. Približavalo se podne, on osjeti glad i svrati u Bristol na ručak.

Restauracija je bila puna gostiju, većinom inozemaca, govorili su se svi mogući jezici, a najviše engleski. Bilo je tu i mnogo oficira Entente.

Simonovwicz je namjeravao, da ostane nekoliko dana u Beču i da studira situaciju na vrelu, jer će ova opažanja poslije upotrijebiti kad stvori definitivnu odluku zato, što će se dalje dogoditi.

Ručao je sâm za jednim velikim stolom u udubini zida. Žurio se je, jer je bio umoran i htio je da se ispava.

Kada je platio i htio da se digne od stola, dođu tri elegantna gospodina i zauzmu stol. Ova su trojica razgovarala poljski i činila su vrlo otmjen dojam.

Budući da je Simonowicz ustao, nije više mogao ostati i sa došljacima se upustiti u razgovor, premda bi to najradije učinio.

Poslije podne je spavao, a uveče odluči da ode u Ritz.

Kod Ritza nije u 9 sati bilo još nikoga. Simonowicz je već htio da ode kući, ali pošto je cijelo popodne spavao, bojao se, da ne bi u noći mogao spavati. I on ostade.

Poslije 10 sati postalo je živahnije, dame u večernjim toaletama sa dubokim dekolte-om i vratom punim nakita i gospoda u smokingima napunili su dvoranu. Njemački govor mogao se čuti samo izuzetno, i to obično samo onda kad je »ober« konobaru prevodio narudžbu.

To je bila za Simonowicza posvema nova sredina, zanimalo ga je to i on ostane.

Iza pola 12 iznenadi ga dolazak one trojice gospode od podneva, sva trojica u besprikornim smokingima. U njihovom društvu nalazile su se dvije divne dame u duboko izrezanim večernjim haljinama. Direktor poduzeća dodijeli došljacima stol, a gospoda označe damama galantno njihova mjesta.

Simonowicz, koji je susret u Bristolu već bio zaboravio, sjeti se iznova svojih zemljaka, ali njegov stol je nažalost bio previše udaljen, tako da nije mogao da čuje ni riječi od njihova razgovora.

Ovoga puta nije opet mogao da se pridruži tim Poljacima i to u jednu ruku s razloga, jer nije imao smokinga, a u drugu ruku priječila ga je nazočnost onih dviju dama. On odluči, da sutra opet ruča u Bristolu, ne bi li možda te ljude sutra tamo sreo. Sutra naveče pak imati će već smoking.

On plati i pođe kući.

Slijedećega jutra nije sreo nikakova znanca, kupio si je nekoliko novina i lutao gradom.

U podne sjeti se svojih zemljaka. Pogleda na sat: Točno 12 sati.

»Čekati ću radije do jedan sat, danas nisam tako gladan«, premišljao je Simonowicz, koji je htio da se danas pod svaku cijenu upozna s tim ljudima, »jer kad ja već sjedim, nije tako sigurno, da će oni sjesti za moj stol. Ali kad oni sjede, a svi stolovi će biti i onako zaposjednuti, mogu mirne duše, da sjednem za njihov stol!«

On je šetao neko vrijeme po Opernringu, a točno u 1 sat stupi u restauraciju hotela Bristol.

Gospoda su sjedila u kutu za jednim stolom, gdje je bilo mjesta još za trojicu. Sva ostala mjesta bila su zaposjednuta.

Simonowicz se približi dostojanstveno k stolu i zamoli korektnim njemačkim jezikom za dozvolu, da može sjesti za stol, što su ovi i dopustili. On je namjerno nagovorio gospodu njemačkim jezikom, bio je vrlo ozbiljan i lukav. Htio je da najprije ispipa tko su oni i što rade u Beču.

Konobar je polagano servirao, a ova trojica su se zabavljala, ne obazirući se na Simonowicza.

Simonowicz je iz razgovora razabrao, da je jedan od njih diplomata, drugi industrijalac, a treći časnik generalnoga štaba. Sva trojica su članovi delegacije, koju je tadašnji šef narodne vlade Ignacije Daszyinski poslao u Beč. Dalje je saznao, da se radi o izaslanstvu »Poljske Vojne Organicije« (P. O. W.), koja je u Lublinu razoružala austrijske trupe, a sada rade u dogovoru sa tako zvanom »Likvidacionom Komisijom«, koja je poslije prevrata uzela u svoje ruke upravu Galicije.

Dne 10. novembra vratio se Josef Pilsudski iz tamnice u Magdeburgu, iz koje ga je oslobodila revolucija, natrag u Varšavu. On naredi, da P. O. W. smjesta razoruža njemačke i austrijske čete na teritoriju bivše ruske Poljske.

No sada nije dostajalo ono oružje i ratna sprema, koju su dobili na taj način, da su trupe razoružali, pa su morali poslati u Beč i u Berlin komisije, da zatraže vojni materijal, koji je otpadao na Galiciju i na prusku Poljsku.

Tako je Simonowicz saznao tko su ta gospoda i šta u Beču rade. On odluči, da i dalje zadrži svoj inkognito, jer su se teme razgovora vrlo slikovito mijenjale i on je mogao da nauči mnogo toga. Prisluškivao je slijedeći razgovor:

D i p l o m a t a: »Ja moram, moja gospodo, da kažem, da mi već godinama počinjamo neprestano užasnu pogrješku. Trebalo je ipak malo dalje vidjeti. Manifest od 14. VIII. 1914. nije potpisao car, nego samo Nikolaj Nikolajević, dakle drugim riječima, car se nije ni na što obvezao, a kada je poljski narod na to s nepovjerenjem odgovorio, oduševljavali smo se za etnografsku Poljsku, koju nam je nudila Njemačka i Austrija. Bila je velika pogrješka da nitko nije s time računao, da će se jedanputa historijska Poljska probuditi, pak se je stoga zanemarivala i politika i propaganda u ovome smislu. Pripravljali smo se samo na Veliku Poljsku, Poznanj i zapadnu Galiciju, a zanemarivali smo Litvu, istočnu Galiciju i ukrajinsko pitanje. Baš na ovim područjima trebalo je tjerati više poljske propagande i mi bismo sebi uštedjeli one nemire u Lavovu, a ni veličanstvena palača poštanske direkcije ne bi tako bila izgorila!«

Č a s n i k g l a v n o g a s t a n a: »Kaznena ekspedicija u istočnu Galiciju dostajala bi. Djelovanje bajuneta je promptno i uvjerljivo.«

I n d u s t r i j a l a c: »Kaznena ekspedicija bila bi iz temelja pogrješna. V a l j a s e p o s l u ž i t i i n d u s t r i j o m, t r g o v i n o m i d r u g i m f a k t o r i m a. Silu ne valja nikada upotrijebiti. Trebalo bi da n a š i ljudi zauzmu neslužbena, ali pri tom utjecajna mjesta. Ljudi, o kojima narod privredno ovisi, trebali bi da budu naši ljudi. Isto tako oni, koji stoje sa narodom u stalnom dodiru. Trebalo je tamo poslati učitelje, svećenike, trgovce, tvorničare i slično. Ja sam uvjeren, da je Bilinski mogao to sasma mirno provesti i preko Beča!«

D i p l o m a t a: »Posve ispravno, na to moramo sada polagati osobitu važnost, još uvijek nije prekasno. Mi moramo da raspršimo interese ovih ljudi, moramo, da ih privežemo uza se, da ih učinimo ovisnima o nama. A ne smijemo da zaboravimo i jednu drugu okolnost: naime da oni izvan granice Poljske Republike ne nalaze nikakove zaštite i da bi bili volens-nolens izvrgnuti komunizmu na milost i nemilost.«

Č a s n i k: »U drugim prilikama imao bih za ovakova okolišanja doduše vrlo malo razumijevanja, ali ovoga bi puta ipak mogli imati pravo.«

I n d u s t r i j a l a c: »Mi bismo u istočnoj Galiciji trebali nekoliko naših ljudi, koji bi znali, da steknu u g l e d a i u t j e c a j a m e đ u n a r o d o m, koji bi radili u našim intencijama i koji ne bi na nesmotreni način kompromitirali i našu stvar. Na primjer jedan tvorničar, koji bi znao našu stvar da uzme pošteno u ruke, bio bi nam od veće koristi, nego deset pukova vojske, gospodine majore. Vjerujte mi, da imam pravo!«

Simonowicz bio je vrlo sretan, da ga je slučaj doveo u blizinu ovih ljudi. On je osjećao, da bi riječi ovih delegata mogle, da prouzroče dalekosežni utjecaj na njegovu budućnost.

On je Poljak, rodom je iz istočne Galicije, poznaje tamošnje prilike, imade iskustva u postupanju s ljudima, posjeduje odlike, koje imponiraju masama, a osim toga imade i nešto novaca. To su sve osebine, koje treba da imade eksponenat poljske politike među Rutenima, ako želi, da računa s uspjehom.

Prisluškivajući razgovoru, Simonowicz bijaše upozoren na najaktuelnije mogućnosti, na koje ne bi nikada u životu došao sam. Zato odluči, da zadrži svoj inkognito. Kad bi se on umiješao, prestala bi debata, oni bi ga samo ispitivali i tako bi on ostao bez dragocjenih informacija.

Stoga je jeo polagano, nije pogledavao na te svoje zemljake i činio je, kao da se dosađuje. No podvostručio je svoju pažnju.

Poljaci su razgovarali dalje.

D i p l o m a t a: »Vrlo žalim, da su interesi države baš sada drugamo upereni, kada na Istoku gori. Socijalni demokrati posve su se izgubili u borbi za sistem jedne kuće, oni hoće radničke komore, slobodu štrajka, zaštitu rada itd., pa mi se sada čini da Moraczewski nije zgodan za rješenje ovih hitnih pitanja. U ostalom dobio sam povjerljive informacije, da će socijalistički kabinet radi nesuglasica u financijskom odboru doskora demisionirati, a u mjerodavnim se krugovima čuje, da bi na čelo vlade mogao stupiti Paderevski, a ovaj će možda pokazati više razumijevanja.«

I n d u s t r i j a l a c: »To sve nije ništa. Ja vam kažem M. Dubanowicz će to sve urediti. On je vođa desnice i predsjednik ustavotvorne komisije, uživa potpuno povjerenje Sejma i on je jedini kadar, da provede mnogo toga, a meni je bezuvjetno stalo do toga, da se raščiste već jednom prilike u istočnoj Galiciji.«

Diplomata: »Imate pravo, poslanik Dubanowicz imade veliki utjecaj, a pri tom misli vlastitom glavom.«

Industrijalac: »Ja sam već izradio točan program, a naredne sedmice sastati ću se na konferenciji sa Dubanowiczem, da stvar raspravimo. Moramo da vidimo, s kime bismo mogli računati, a tim bismo ljudima naravno morali dati razne privilegije.«

Major: »Pustimo sada tu temu, moja gospodo, danas po podne imamo posla u Arsenalu, pa ćemo morati tamo i previše govoriti, a sada mi radije recite, kako vam prija ova kava?«

Daljni razgovor nije više zanimao Simonowicza. On se više nije mogao umiješati u razgovor, jer bi gospodi bilo sigurno neugodno, kad bi vidjeli, da je prisluškivao, a pošto je već dosta čuo, plati, pozdravi njemačkim jezikom, i izađe iz restauracije.

Danas je Simonowicz bio vrlo veseo i zadovoljan, ta neizvjesna budućnost, koja ga je čekala, počela je već primati konkretne forme.

Poslije jela pođe krojaču na pokus, da uzmogne već navečer imati svoj smoking.

Popodne je sproveo čitajući novine u kavani, pregledavajući izloge i lunjajući ulicama.

U 9 sati uveče sjedio je već u smokingu kod Ritza i zanimao se intenzivno za goste. Vidio je same neznance i inozemce, a nije bilo nikoga poznata. U pola jedanaest bila je dvorana ispunjena do posljednjega mjestanca.

U to stupe u dvoranu dva elegantna gospodina i stanu se razgledavati, ne bi li ipak našli kakovo mjestance. Vidjeli su Simonowicza da sjedi sam, pristupili su k njegovom stolu, i zamolili dozvolu da sjednu. Simonowicz im pripravno ponudi mjesto.

Gospoda su sjela i počela su da razgovaraju poljskim jezikom, a Simonowicz ih pogleda znatiželjno. Kako ih je tako promatrao, pričini mu se lice jednoga od gospode poznatim. On se stane naprezati, razmišljajući kamo da toga neznanca uvrsti, ali se nije mogao ničemu dosjetiti.

Nakon nekoga vremena, kad je već bio čvrsto uvjeren o tome, da je s tim čovjekom bezuvjetno u životu već razgovarao, a i povjerljivije općio, nije mogao više da zatomi svoju ljubopitnost i on progovori poljskim jezikom:

»Oprostite gospodine, da se miješam u razgovor, ali vi mi se činite vrlo poznatim, no ne mogu se nikako dosjetiti odakle vas poznajem.«

»I vi ste mi se pričinili vrlo poznatim, ali sam mislio da ste stranac, i nisam se dalje brinuo za to.«

»Dakle i vi? Onda se moramo sigurno poznavati. Ja sam Simonowicz,, u posljednje vrijeme bio sam kapetan u glavnom stanu na Rijeci.«

Onaj drugi skoči veselo sa stolca:

»Naravno Simonowicz, e pa naravno, da si ti to. Ja sam Debicki, tvoj drug iz kadetske škole u Lavovu.«

»Kojega li iznenađenja. Pa naravno da si ti Debicki.«

Gospoda si stisnu srdačno ruke, a sada se predstavi i treći:

»Narodni poslanik Hlaske.«

»Dakle što mi ti radiš ovdje Simonowiczu?« — upita Debicki sa očitim zanimanjem.

»Nalazim se na proputovanju u Poljsku, a ti?«

»Ja sam ovdje sa gospodinom Hlaske-om. Ostavio sam vojsku i posvetio sam se politici.«

»Tako? I ja namjeravam, da napustim vojničku karijeru, pak bih se onda posvetio industriji. Mislim da se etabliram negdje u blizini Lavova, ta ja sam rođen u onome kraju.«

»Ja pak imadem posvema druge ambicije, mene vuče politika. Momentano sam sekretar Ustavotvorne Komisije. Nalazimo se privremeno u Beču, da proučimo neke izvore staroga austrijskoga ustavnog prava.«

»E pa onda je gospodin Dubanowicz tvoj šef?«

»E pa naravno, ne samo šef, nego i odlični prijatelj.«

»To je prekrasno, tu mi je baš pala sjekira u med.«

»Kako to, poznaješ li ti gospodina Dubanowicz-a?«

»Nažalost još ne, ali bih se htio s njime upoznati.«

»Ako to želiš, vrlo rado. Ja te poznajem kao dobrog i pouzdanog čovjeka, skroz na skroz poštenjačinu, dobrog patriotu i Poljaka k tome.«

»Kad ćeš ti, Debicki, biti u Varšavi?«

»Slijedeći četvrtak.«

»Daj mi molim te tvoju adresu.«

Debicki mu preda svoju posjetnicu.

Simonowicz se raspitivao vrlo živo o političkoj i privrednoj situaciji u domovini. On je želio, da već prije svoga dolaska u domovinu bude sa svime na čistu, jer ga je metamorfoza, koju je od prevrata pa do danas doživljavao učinila oportunistom. Imao je namjeru, da se i u politici orijentira po oportunističkim principima. I u privredi tražio je riješenje, koje je pružalo najbolje izglede.

U živom razgovoru prođe brzo vrijeme, a prijatelji se rastanu s obećanjem, da će se doskora u Varšavi opet vidjeti.

Simonowicz je ova dva dana dosta toga vidio i saznao, pa je smatrao, da svako daljnje zadržavanje u Beču nema više smisla, da bi samo gubio vrijeme i u tutanj trošio novac i on odluči, da sutradan otputuje u Lavov.

Slijedećega dana pokupovao je još neke malenkosti, spremio se za put, a popodne se odveze na Sjeverni kolodvor i otputuje prvi put u životu u »Republiku Poljsku!«

Dr. Aleksandar Zubak

L I S T A K

NEKOJA RAZMIŠLJANJA UZ XII. KNJIGU »GRAĐE«

Uz svoja redovita godišnja izdanja izdala je Akademija ove godine i XII. knjigu »Građe za povijest književnosti hrvatske« u redakciji sveuč. prof. dra F. Fanceva. U uvodu kratkom, preglednom i iscrpljivom prikazuje naš priznati i uvaženi slavista i naučenjak prof. Fancev čitavi razvoj dopreporodnoga (ilirskoga) vremena, smjelo pobijajući dosadašnja naučenjačka shvaćanja i literarno-historijska naučavanja (Šurmin, školski udžbenici i dr.) crpeći svoje navode iz izvornih dokumenata onoga vremena. Prof. Fancev postavio se na ispravno naučenjačko stanovište, da vjerni sud o pojedinim decenijima i centenijima možemo dobiti na temelju svestranoga proučavanja (neobjavljena djela, rukopisi, arhivski rariteti i dr.) a ne na historijskom, tradicionalnom prepričavanju i pronalaženju i izvlačenju konvenirajućih i potrebnih zapazaka, misli, ideja, pokreta i t. d. Uopće shvaćanje i školsko naučavanje postanka i širenja ilirskoga preporoda kod Hrvata posve je netočno i krivo, nenaučenjački shvaćeno. Svaki srednjoškolac koji počne učiti ilirski preporod, polazi sa nekog uobičajenoga, nakalamljenog stajališta, kao da prije ilirskoga preporoda nije bilo hrvatske književnosti, ili nešto dubrovačko-dalmatinske na hrvatskom jeziku i razasute, bezvrijedne regionalne književnosti najvećim dijelom na latinskom jeziku ili na nepristupačnim dijalektičkim osebinama. Takve nas misli opsjedaju kad pristupamo studiju toga važnoga razdoblja u hrvatskoj književnosti.

Kad ne bi bilo zabluda, uvjereni smo, da ne bi bilo ni ilirskoga preporoda u onom obliku i s onim rezultatima koji su uslijedili kao evolutivna rezultanta svega dosadašnjega. Gaj — otac i duhovni vođa pokreta — i ilirski, đački klub ili »narodna vlada« u Gracu, kao mladi i neizgrađeni, bez jasnih i konciznih pogleda, shvaćanja i narodnih potreba i težnja, infiltriraju strane, tuđe i nenarodne ideje, koje su oduševljavale ostale evropske narode kao pobjedonosne krilatice poslije velike francuske revolucije. Takve moderne ideje s usana čeških učitelja sa sveslavenskom uzajamnošću (kovanica od lat. glagola dô, dare = dati) nakalamljuju na sredinu skroz neizgrađenu i nepristupačnu, ali sa živom vjerom u širenju baštinjenih lokalnih, kulturnih vrednota.

Gajevo mladenačko nepoznavanje historijsko-literarnoga razvitka hrvatskoga naroda zavelo je njegove ambicije na strane i tuđe izvore i pomanjkanje njegove hrvatske kulturne obrazovanosti nije moglo uskladiti nastojanja i polučene uspjehe njegovih predšasnika. Njegov preporoditeljski rad bio bi tek onda pravi narodni pokret, da je nastavio produžujući rad, dopreporodeteljskih kulturnih radnika razvijajući misli i djelovanje Vitezovića i mnogih drugih muževa vrijednih spomena, a ovako je bio književni pokret jedne grupe (Politički pokret postao je tek poslije i to kao opravdana reakcija.)

Osim uvoda prof. Fanceva najveći dio knjige zapremaju dokumenti i vrijedni izvaci iz pojedinih djela znatnijih ondašnjih književnika, koji jasno govore o svim pitanjima i to točno i precizno, baš kako su poslije tretirali i preporoditelji.

Ovu vrijednu i potrebnu ediciju najtoplije preporučamo svima našim mlađim intelektualcima i stavljamo im u dužnost, da kritički prouče to zanemareno, ali svakako najvažnije doba hrvatske dopreporodne književnosti. Nadamo se, da je ovo početak revizije jedne najnetočnije shvaćene naše kulturne i političke epohe!

Kao što je razumljivo, tako je ovo novo naučno analiziranje, izazvalo brojne komentare od kojih su svakako najkarakterističniji u »Narodnim Novinama« i literarno-kritičkog dopisnika beogradskih novina »Pravde« gosp. dra I. Nevistića. Ovo uzgredno spominjemo, jer znamo, da istraživalačku kritičnost i objektivnost vremenski možemo susprijećiti, ali uništiti — nikako!

Beka

HEGEMONIJA PROLETARIJATA I SELJAČKI STALEŽ

Sa strane marksista seljačka su se pitanja smatrala uvijek nečim sporednim i nevažnim, što će se riješiti sve samo od sebe, kada dođe pravo vrijeme, t. j. doba socijalističke revolucije. To priznaje i »Socijalna misao«, organ naših socijalista (br. 10. »Seljačko pitanje«), kada kaže »stav predratnoga marksizma prema seljačkom pitanju, u praksi je značio ravnodušnost, ako ne i potpunu negaciju«. Bagateliziranje seljačkih interesa u marksističkim redovima (a naročito kod nas) bilo je već uobičajeno, a ni danas se u tome nijesu prilike mnogo promijenile. I naši marksisti nastoje se približiti k selu, ali ne zbog onoga seljačkoga naroda, koji su oni često smatrali samo »glupim mužom«, već samo radi svojih vlastitih interesa i jer je »jedan od nazvažnijih zadataka socijalizma, da fašizmu presječe put do sela, da ga spriječi u njegovim namjerama, kako bi ovaj period fašističke reakcije bio što kraći, jer ako se fašizmu onemogući, da na selu izgradi svoju socijalnu bazu, onda će i taj period biti kratak«. Socijalisti i komunisti boje se fašizma kao vrag tamjana i kad samo čuju to ime već se sakrivaju u mišje rupe i bježe kud god mogu (Bauer, Wels i t. d.). Taj silni strah pred fašizmom uzrok je dakle njihova tobožnjega okretanja prema selu, a nikako ne interesi seljačkoga naroda.

One ideje o socijalnom značenju seljaštva kao staleža, koje su kod nas iznijeli prvi braća Radić, naši marksisti nazivaju samo »iznalaženjem mita o zemljoradničkoj klasi«. Svi ideolozi seljačkoga pokreta uviđali su to krivo stanovište socijalista. Stjepan Radić bio je veliki protivnik marksizma, što dokazuju njegovi govori u hrvatskom državnom saboru prije god. 1918. a i njegovi kasniji nastupi. Zbog toga je i doživio da ga je August Cesarec onako oštro napadao u Krležinoj »Književnoj republici«. Pa i sam Stamboliski je, kako to navodi »Soc. Misao« držao »da svijesni zemljoradnici (t. j. seljaci) ne mogu biti socijalisti, nego samo seljaci po uvjerenju kao što su to i po zanimanju. Zemljoradnički red (t. j. seljački stalež) u Bugarskoj da je toliko golem te je u stanju bez ičije pomoći voditi samostalnu borbu za zaštitu svojih zemljoradničkih interesa. Stamboliški je smatrao socijalistički pokret nepomirljivim neprijateljem zemljoradničkoga stanovništva i njegove organizacije«.

Da je tome i danas tako i da će uvijek tako ostati, dokaz je, što socijalisti hoće da ostvare savez seljaštva i radništva, a »značajka je toga saveza *hegemonija proletarijata*, jer samo on kao klasa raspolaže svim mogućnostima za konzekventno i definitivno provođenje pomenutih zadataka«. (Soc. Misao br. 10.) Iako socijalisti priznaju »da marksizmu još uvijek nije uspjelo, da obradi svu problematiku kompliciranih odnosa, koji nastaju uslijed ovoga novoga stava«, ipak hoće da hegemonijom proletarijata riješe ovaj problem. Takovo pisanje gotovo je uvreda prema selu. Selo je po svojoj kulturi (iako ne po civilzaciji) sigurno superiornije nad gradom, a napose nad proletarijatom, jer je tu izvoz prave narodne kulture, jer se tu nalazi onaj seljački narod, koji najbolje čuva tradicije i ideale narodnoga života. I nad takovim kulturno jačim selom i seljačkim staležom, koji k tome obuhvata kod nas oko 80% pučanstva, dolaze marksisti s »hegemonijom«, »diktaturom proletarijata« i hoće da šačica njih diktira čitavom narodu. Takovih stvari našem je seljačkom narodu već odavna dosta i zato on traži da se njegovi problemi promatraju sa sasvim drugoga kriterija, a ne sa kriterija »hegemonije« i »diktature«.

Marksisti ne poznaju selo, zato i mogu pripovijedati bajke o nekoj »klasnoj opredijeljenosti na selu«. Njima su te klase postale fantom, koga svagdje vide i koji im čak po noći ne da mira spavati. Interesi sela kao jedne cjeline i duhovna povezanost seljačkoga staleža su onaj kriterij, s kojega su čitav problem promatrali oni seljački vođe, koji su živjeli na selu, koje je dalo selo i koji su najbolje poznavali seljački narod. Takovo gledanje je jedini pravi preduslov i osnovica za jedan jak seljački pokret. Ne »hegemonija proletarijata«, ne »hegemonija kapitala«, nego seljački narod kao cjelina u borbi za svoja seljačka prava i riješenje seljačkih problema, — to je ona osnovna misao, koju su označili naši prvi seljački ideolozi i kojima kao jedino ispravnim mora seljački narod ostati vjeran.

U. Rieger.

MARKSISTI SAMI O SEBI

Marksisti sami sebe najbolje poznaju. Oni zajedno sarađuju, zajedno beru velike honorare iz radničkih komora za sebe i za svoje organizacije i uopće nalaze se zajedno, kada god treba nešto — pripovijedati. Zato ćemo ih najbolje upoznati, ako čitamo njihova glasila i vidimo, što oni pišu jedni o drugima.

O svojim vođama imadu jako loše mišljenje. »Radnički glasnik« (glasilo Općega radničkog saveza) piše o tome ovako:

»Da radnički pokret ne može zauzeti većega maha u našoj zemlji krivnja je na tome, što su se u njega uvukli mnogi ljudi sa slabim karakterom ili bez karaktera. Ljudi bez karaktera obično se ne trude da upoznaju teškoće radnika i od kuda proističu te teškoće. Njim nije važno da upoznaju pravu istinu i da onda zauzmu valjan i ispravan stav u radničkom pokretu, već im je jedino stalo da se popnu na koji položaj u radničkom pokretu, pa da se onda toga položaja grčevito drže. Da se uzmognu što duže održati na nekom vodećem položaju, oni se služe svim mogućim sredstvima, s kojima se može služiti samo slab karakter ili čovjek bez karaktera«. (Rad. Glasnik od 19. VIII. 1933.)

»Oni misle, da je klasni pokret i socijalizam u tome, da oni imaju masne plaće i pet i po satno radno vrijeme, u kojem radnom vremenu rade malo više od ništa. To zato, jer 40% njih ništa nezna, zbog čega ne mogu ni raditi«. (Radnički glasnik od 24. IX. 1933.)

»... tim više ima onih štrebera i puzavaca koji se drže one Napoleonove rečenice: »Svaki prosti vojnik nosi u svom torbaku maršalski štap«, te i oni, ma da mnogi jedva svoje ime potpisuju, računaju, da su predestinirani za vođe »radničkoga pokreta«. Oni vodećim ličnostima sve odobravaju, zato ih se uvažuje...« (Rad. Glasnik od 16. IX. 1933.)

»Oni su radničku klasu stvorili za borbu impotentnom. Stvorili su kimavce u svojim savezićima i sada bi htjeli ti birokrati da određuju kandidatsku listu, koja bi imala biti sastavljena od kimavaca... Kako će se u upravnom odboru i skupštini raditi, odredit će birokrati kao diktatori u svojim savezićima i pozvat će svoje kimavce, da im odglasaju što žele, jer je to njihov cilj.

Cilj je njihov, da osiguraju sebi što bolju egzistenciju i ništa drugo. Fućkaju oni na interese radnika i radničke klase. (Deklaracija Orsa u »Radničkom Glasniku« od 2. IX. 1933.)

Orsovci (t. j. Opći radnički savez Jugoslavije) prozvali su vođe Ursovaca (Ujedinjenih radničkih saveza Jugoslavije) radi njihova eksploatiranja radničke komore u lične svrhe »komorašima«. No kako Orsovci rade posve isto što i Ursovci, kad im je to moguće i koliko im preostane nakon lavskoga obroka Ursovaca, to disidenti Orsa, kao Vitomir Korać i dr. zovu i Orsovce komorašima i identificiraju ih s Ursovcima. Oni samo dijele »komoraše« u tri grupe s obzirom na vrijeme, kada su koji došli do korita i u kojoj mjeri.

Vele:

»Sada ima tri vrste komoraša u našoj državi:

1. Stari centrumaški komoraši, koji su već dobro potkožili i učvrstili svoju diktaturu nad onim radničkim sindikatima, gdje oni vedre i oblače.

II. Novi — komunistički — komoraši. Starim komorašima je pošlo za rukom, da potkupe neke bivše komunističke vođe i da ih vežu uz komoraško korito. Na ovaj način misle predobiti neke bivše komunističke radnike, pred kojima se ovi novi komoraši opravdavaju: znate, ovo je samo privremeno, dok ne dođe »naše vrijeme«. Dotle će se i ovi »novi« komoraši dobro potkožiti. I oni će kao stari komoraši sazidati kuće, osigurati sebi desetine hiljada godišnjeg prihoda iz radničkih para. A radnici će dotle, dok ne dođe to »njihovo« blaženo doba već otići pod ledinu.

III. Najnoviji komoraši, to su Orsovački izdajnici, koji su izdali Orsovu liniju. I oni se nadaju, da će se moći održati u koritu i brstiti bar ono što ostane od starijih i novih komoraša. Da li će ovi najnoviji komoraši imati sreće — idemo da vidimo. No kanda to oni sami ne vjeruju. Zašto prave »tajne veze« već na drugoj strani i osiguravaju si »pomoć?« (Obavještenja beogradskoga oblasnog odbora Orsa str. 6.)

Doduše Orsovi komoraši konstatiraju, da ni Korać nema osnova da prigovara komorašima, jer je i on dobio iz zagrebačke Radničke komore oko 150.000 dinara za knjigu, koju je naručila od njega Radnička komora, kako se izjavio sam predsjednik komore i Orsa — da se Korać financijalno pomogne.

Zato se i nije čuditi, da je Stjepan Turković, sekretar Oblasnoga odbora Ursa, rekao već pred godinu dana:

»Tako dugo dok radnički pokret bude vođen od ljudi koji se danas nalaze na unosnim položajima u Radničkoj komori, radničkoga pokreta uopće ne će biti u onom smislu, koji bi mogao koristiti radničkoj klasi, jer se protivi interesima onih, koji u njemu vedre i oblače«. »Ogadila mi se ova prevrtljivost i ona bezobzirna borba za položaje, koja ni danas nije prestala! Cijela se ideologija njihovih vođa sastoji u nadmetavanju za očuvanje svojih položaja«. (Radnički glasnik od 16. IX. 1933., Augiasova štala.)

Evo što još piše taj čovjek, koji je dvije godine bio tajnik oblasnoga odbora Ursa i koji prema tome zna najbolje ocijeniti prilike:

»Po »bogu izabrani« vođe Ursa zasjeli su na unosne položaje u radničkim komorama i drugim radničkim institucijama«. — »Prema najnovijoj obavijesti centrale Ursa, začlanjeno je u njemu ni više ni manje — četrdeset sindikalnih saveza«. — »Osim tri do četiri veća saveza svi uglavnom postoje na papiru«.

»Ne volja radničkih masa, koja proizlazi iz njihovog uvjerenja, već volja pojedinaca, to je princip — slobodnih radničkih sindikata Ursa«.

»Štreberstvo, osobni interesi pojedinaca, ulizivanje i puzenje prema gore, a goli cinizam, laži i obmame i teror proti sviju, koji se usude slobodno misliti, prešao je svima u kosti i meso, to su općenite kvalifikacije, kojima su popunjena sva mjesta, sa kojih bi se moralo braniti i unapređivati interese »radničke klase«. (R. Glasnik, br. 37 od 16. IX. 1933.).

I tako dalje, mogli bi do u beskonačnost nabrajati, što marksisti misle o sebi. Jedno je jasno, da njihovi vođe i funkfcionari, štogod rade rade u svom ličnom interesu, da eksploatiraju radničke organizacije i sve ostale radničke institucije ne brinući se nimalo za potrebe radnika i namještenika.

Tako rade socijalističko-komunističke klike po čitavom svijetu. I zar je onda čudo da je u Njemačkoj Hitler učinio kraj komoraškoj birokraciji. Zato marksisti sada plaču za unosnim mjestima i za »punim koritom« i dižu puni mržnje na nacionalsocijalistički pokret kuku i motiku. Na slabo će im to koristiti.

U.

RADNIČKE ORGANIZACIJE U NAŠOJ ZEMLJI

Grupa, koja je postavila u izborima za zagrebačku Radničku Komoru kandidatsku listu pod imenom »Ujedinjenoga radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije« (Urs-a) s nosiocem Bogoslavom Joštom naziva se marksističkom, a isto se tako naziva marksističkom i grupa, koja je postavila kandidatorsku listu pod imenom »Općeg radničkog saveza Jugoslavije« (Ors-a) s nosiocem Vilimom Haramінom.

I ako obje grupe prema izvjesnim stranama naglašavaju, da su socijalističke, ipak se one u vlastitom taboru vole nazivati marksističkim i to ne iz teoretskih, nego iz posve praktičkih razloga. Marxizam znači doduše Marxovu nauku, a marxistima se mogu nazivati oni, koij pristaju uz Marxovu nauku. No oni, koji pristaju uz Marxovu nauku, dijele se danas u organizacijsko-političkom pravcu s obzirom na metode i sredstva svoje djelatnosti na »socijaliste« i »komuniste«. Komunisti hoće i nastoje, da sadašnje društveno stanje promijene nasilnim sredstvima i to odmah ili što prije, čim spreme sve uslove za uspjeh socijalne revolucije, makar bili i u neznatnoj manjini spram ostaloga pučanstva ili drugih stranaka, kao što su to učinili komunisti ili boljševici u Rusiji te da osvoje vlast i osnuju svoju diktaturu. Socijalisti idu za istim ciljem, za kojim i komunisti ili boljševici, vođeni su istom naukom Marxovom, kao i komunisti, ali vele, da ne će za sada socijalne revolucije, jer da to nema sada izgleda za uspjeh, pa budući da vide da je socijalna revolucija sada kod nas »neprovediva« to smatraju, da je najbolje biti za oportunističku politiku, kakovu oni kod nas sada provode (Radnički glasnik od 2. IX. 1933.) Međutim i ako se oni ne solidariziraju s »komunističkim pokretom« ipak oni nemaju ništa protiv članova »komunističkoga pokreta«, koji je danas prestao biti dozvoljenom organizacijom i koji je dobrim dijelom razbit, nego nasuprot žele, da ih uvuku u svoje organizacije, koje zapravo zijevaju od praznine, jer su gotove sve osim kojih dviju samo puste »firme i pečati«. No komunisti t. j. članovi razbijenoga, komunističkoga pokreta ne će ni u pakao pod firmom »socijalizma«, jer su godinama slušali, da su »socijalisti izdajnici proletarske klase«. Zato se obje grupe radije nazivaju marxistima. Taj naziv i u organizacijskom političkom smislu jedni mogu čitati »socijalizam«, a drugi »komunizam«, pa komunisti mogu mirne duše ući u takovu zajednicu, koju oni pod imenom marxizma smatraju komunističkom.

Vođe sindikata »Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije« došli su u glavnom iz komunističkoga pokreta, a isto tako njihov sadašnji diktator g. Dr. Živko Topalović, sekretar Centralnoga sekretarijata radničkih komora u Beogradu, koji inače ima plaću kao ministar, a druge dohotke još i veće. Oni su se odvojili iz komunističkoga pokreta, čim su vidjeli, da do socijalne revolucije ne će doći, pa da ne će biti na tom području šićara. Na beogradskom kongresu od 20.—22. travnja 1920. bili su sadašnji vođe Ursa, pa i neki od sadašnjih asova Orsa, dr. Živko Topalović, vrhovni gospodar Urs-a, braća Jova i Sreten Jakšić, koji imadu u zakupu Radničku komoru u Sarajevu, Stevo Bublić, sadašnji upravitelj ekspoziture Radničke komore u Osijeku kao i mnogi drugi, još žestoki pristaše boljševičke taktike, kako to opisuje Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji, I. str. 268, izdana od Radničke komore u Zagrebu, jer je onda bila visoka konjunktura za boljševizam, pa prema tome i lijep izgled na komesarska mjesta. No već pod konac 1920., kad je bila izdana »Obznana« protiv komunista, napuštaju ti »vođe« ovaj »nezgodni teren«, na kojemu više nema izgleda za zaradu ni za unosna mjesta, osnivaju posebnu frakciju pod imenom »centrumaša« (t. j. sredine između ekstremnih ljevičara komunista i desničara socijaldemokrata) i s vanrednom spretnošću, kojom su se i kasnije odlikovali u takom poslu uspiju, da im vlast preda radničke domove, štampariju i ostalu imovinu komunističkih sindikata (vidi Povijest radničkog pokreta I str. 283).

Vođe »Općeg radničkoga saveza« bili su doduše pristaše ministerijalne desničarske frakcije socijaldemokrata, kojoj su bili na čelu ministri ili ministarski kandidati Vitomir Korać i Vilim Bukšeg, ali su i oni bili vrlo zauzeti »za jedinstvo radničkoga pokreta« t. j. za zajednicu svih marksističkih struja i pravaca, socijalista i komunista naročito s razloga, što je socijaldemokratska frakcija imala vrlo neznatan broj članova, pa je trebalo da joj netko privede mase iz komunističkoga tabora, oni su pomoću tih masa opet pružili dokaz, da su sposobni za ministarska mjesta, za koja imadu već profesionalne kandidate. Konačno je došlo do osnutka jedinstvene »Socijalističke partije Jugoslavije 13. XII. 1921., a do jedinstvene sindikalne organizacije pod imenom »Saveza radničkih sindikata Jugoslavije« 8. I. 1922., koje su uspjele pod vodstvom svojih ministarskih drugova, da u sretnoj političkoj konjunkturi dobiju u ruke sve radničke institucije, koje su se tada počele osnivati kao radničke komore, radničko osiguranje i burze rada. Sada je bilo »uhlebija« za sve prijašnje aspirante za boljševičke komesare, pa su se oni mogli zadovoljiti s tim položajima ne reflektirajući više na milost Moskve. No ipak trebalo je imati stafažu odozdo, a takove nije bilo, jer su gotovo svi članovi, prosti vojnici malobrojne centrumaške i desničarske ministerijalne frakcije, ušli na unosna mjesta u radničkim institucijama i tako postali generali i vođe. Zato su se dali u lov na komuniste, koji su nakon raspuštanja komunističke stranke i komunističkih sindikata vrludali tražeći zgodno skrovište. Oni komunisti koji su se nadali, da će u boljševičkom raju, koji je imao skoro doći, uhvatiti kakovo udobno mjestance, pa makar i ne komesarsko mjesto, pošli su za svojim bivšim vođama koji su se utisli u »buržujski« red kao exploatatori radničkih ustanova, i stisli pod njihovu diktatorsku šaku, a ujedno i blagu ruku zaštitnicu, kao tor krotkoga stada prostih vojnika Konačno komunistima je izbor bio malen ili u njihov tor gdje je zaštita i gdje se može ipak nadati kojoj oglođanoj kosti, ili ...! Tako se ponešto popunio prazan tor »legitimiranih« crvenih radničkih vođa, s kojim su se mogli »predstavnici lojalnog proletarijata« iskazati u ministarskim predsobljima. No i to je bilo malo. Za velike apetite socijalističkih vođa kojima je bio krajni cilj »mjesta na vrhu« na koja su se obliznuli za vrijeme visoke konjunkture usluga V. Koraća i V. Bukšega, nije bila dostatna legitimacija ona šačica komunističkih bjegunaca, koji su predstavljali njihovu vojsku Stoga su kušali i centrumaši i desničari 1925. i 1926. da uvedu u kompaktnoj cjelini komunistički pokret, koji je postojao nelegalno, u sklop svojih organizacija, dakako pod vodstvom »legitimiranih« vođa, koji su priznati kao »legalni« Do potpunog ujedinjenja nije došlo, nego su se ujedinili samo »s jednom grupicom ljudi«, kako to svjedoči »Radnički glasnik« od 2. IX. 1933. Ipak sve teža situacija, u koju su dolazili komunisti radi oštrije primjene zakona, dotjerala je u »legalnu« organizaciju »legitimiranih« vođa veće ili manje skupine komunista. Oni su većim dijelom pristupali Ursu, a znatno manjim Ors-u. Vođe Orsa nijesu doduše nikada bili komuniste, ali su bili za ujedinjenje sa komunistima i 1921. i 1922., isto tako 1925. i 1926., a izjavili su se spremnim za unifikaciju s Ursom u kojem pretežu komunisti, samo pod jednim uslovom, da se Orsu dade prevlast u komori. Vođe Orsa ne smeta ni komunistička ideologija ni komunističke metode ni želje ni komunistički antinacionalni stav tako dugo, dok komunisti hoće da služe kao štafaža i obična vojska gospodi Orsovim generalima i kao stepenica do »buržujskih« mjesta s gospodskim plaćama. No posve drukčije govore Orsovci, ako i komunisti, bilo bivši, bilo sadašnji, traže ta mjesta i pare. u tom slučaju hoće ti generali raspuknuti od srdžbe nad centrumašima i komunističkim truležom i nelojalnosti a do neba se naduvaju sa svojim tobožnjim nacijonalizmom i socijal-patriotizmom.

I ako ima razlika između Ursovih centrumaša, zajedno sa pri-

sajedinjenim komunistima i Orsovih desničara, u historijskom razvoju nema tih razlika u karakteru i moralu, pa makar i jedni i drugi žele naći takove razlike.

Kako vidimo marksistički se tabor dijeli najprije u Ursovce i Orsovce. Ursovci se dijele na stare centrumaše, koji su prvi prebjegli iz komunističkoga tabora, te na komuniste, koji su kasnije pridošli. Ovi pak komunisti dijele se na »starije« koji su se već malo omastili na komorskim dnevnicama i gotovo asimilirali s prvim centrumašima i u »nove« koje su predobili s obećanjima. da je ova »legalna« krinka samo privremena »dok ne dođe naše vrijeme« kako to svjedoči Vitomir Korać odnosno Beogradski oblasni odbor Orsa u svojim »Obavještenjima«. Oni potonji osnivaju u Orsovim organizacijama svoje »ćelije« i predobivaju u »legalne« članove za komunističke metode. »Privatni namještenik«, glasilo Saveza privatnih namještenika Jugoslavije« gorko se tuži na rad svih »ćelijaša« i »buntara«, jer se stari pripitomljeni centrumaši, starosjedioci na svim unosnim mjestima u radničkim institucijama i sindikatima osjećaju teško ugroženi od ovih pridošlica, koji su u većini.

Ne manji nered je u Orsovom taboru. Diktatorski stav i postupak predsjednika doveo je do rascjepa. Od matice se odvojila ljubljanska oblast, koja je osnovala već posebnu organizaciju »Opći radnički strukovni savez«, a s centralom je prekinula i beogradska oblast koja je osnovala u Beogradu »Ligu radničkih sindikata Jugoslavije« pod vodstvom Vitomira Koraća, koja izdaje svoje glasilo »Solidarnost«. V. Korać, kao dobar poznavalac prilika u Orsu iznio je u nizu publikacija golemi trulež marxističkoga tabora.

Tako danas izgleda »radnički« pokret u našoj zemlji, a zapravo pokret »nepogrješivih vođa« ili sve u svemu, kako to naziva S. Turković »Augiasova štala«.

y.

KAKO SE KOD NAS PIŠE O ZADRUGARSTVU?

Promatramo li zadružnu organizaciju bilo s kojega stanovišta, ukazuju nam se uvijek velike prednosti, koje ona pruža svojim članovima. S toga razloga kad bilo s koje strane dođe priznanje zadružnome pokretu, onda se to u redovima zadrugara prima s interesom. No pisanje nekoga anonimnoga pisca u posljednjem broju ekstremno socijalističkoga lista »Kronike« (br. 8. — 1933.) u članku »Zadrugarstvo«, pobuđuje među zadrugarima samo čuđenje, da se mogu tako iskrivljivati činjenice o zadrugarstvu i takovim tendencioznim člancima krivo obavještavati čitalačku publiku.

Ne stoji, što »Kronika« odmah u početku ističe, da je »drugo najstarije radničko zadrugarstvo u belgijskom gradu Gentu«. U Gentu su naime tkalački radnici, njih trideset na broju, osnovali zadružnu pekarnu pod imenom »Vrije Bakkers« (slobodni pekari), g. 1873. od koje je kasnije nastala poznata zadruga »Voruit« (Naprijed). No prije toga, kako priča L. Bertrand, historičar belgijskoga zadrugarstva osnovano je g. 1850. (dakle 23 godine prije) u Bruxellesu zadruga pod imenom »Solidarité, društvo bruxelleskih radnika za zajedničku nabavu živeža«, koje po svojim pravilima spada među najmodernije tipove konzumnih zadruga. Prije g. 1873. osnovano je više različnih zadruga, a kako su i prije zadruge rochdalskih pionira postajale razne radničke zadruge — to je jasno da radničko zadrugarstvo u gradu Gentu nije po starosti drugo.

»Politička neutralnost kooperativa bila je samo na štetu članovima (gdje?)« — piše anonimni pisac. Charles Gide ukazuje naprotiv na velike štete, koje je pretrpjelo zadrugarstvo u Belgiji i Francuskoj radi političke podvojenosti. Ideju neutraliteta u zadrugarstvu zastupaju svi poznati zadružni teoretičari Charles Gide, prof. Franz Staudinger, dr. Vahan Totomianz, dr. Hans Müller itd. — a da je i u praksi neutralnost zadružnoga pokreta prvi

uvjet napretka to znade svaki zadrugar, koji je praktično barem neko vrijeme radio u konzumnoj ili kreditnoj zadruzi.

Da je kooperativni pokret Hitlerovim dolaskom na vlast izgubio »u Njemačkoj 1750 saveza sa oko 4 milijuna članova, a pribrojiv članove porodica, t. j. da je izgubio (»privremeno«) preko 10 milijuna zadružnih potrošača« — je takova krupna neistina, da ju može napisati samo velikom mržnjom obuzeti fanatik. U Njemačkoj postojala su u svemu dva saveza konzumnih zadruga (Reichsverband deutsch. Konsumvereine, Zentralverband deutsch. Konsumvereine) sa oko 1400 konz. zadruga i oko četiri i po milijuna članova. Kada postoje samo dva saveza, naravno da ih 1750 nije moglo propasti. No mi uzimamo dobronamjerno u obzir da je anonimni člankopisac krivo preveo ili prepisao mjesto »zadruga« »savez«, no i u tom slučaju od 1400 zadruga nije ih moglo propasti 1750! To je barem jasno svakom laiku u matematici.

Suze, što ih roni »Kronika« nad »propašću« (?) njemačkoga konzumna zadrugarstva, koje je danas ujedinjeno i jače nego ikada, pretvaraju se u suze radosnice kada u patosu pripovijeda o zadrugarstvu u majčici Sovjetskoj Rusiji (!). Sadanji kooperativni pokret rascvao se od malih prijeratnih jedinica u golemi pokret sa 73 milijuna članova. Danas je na principima poštenih rochdalskih tkalaca (?) ruski pokret preraso sve kooperative drugih zemalja zajedno«. Ne stoji da je taj pokret osnovan na načelima rochdalskih pionira, 1. jer služi jednoj političkoj stranci; 2. jer ne vraća viškove svojim kupcima; 3. jer nije demokratski; — a rochdalski pioniri zastupali su uvijek načelo potpuno političke neutralnosti zadružnoga pokreta, razdiobu viška članovima u razmjeru prema njihovim kupovninama i demokratsko upravljanje. U sovjetskim zadrugama uprava se imenuje odozgo, a ne bira se po članovima zadruge. Svi zadružni teoretičari o sovjetskom zadrugarstvu ne drže da je to uopće zadrugarstvo.

Dr. Vahan Totomianz u svom djelu »Konsumentenorganisation« i statistički podaci međunarodnoga ureda rada pokazuju, da je rusko zadrugarstvo po svome duhu i produktnim organizacijama mnogo slabije nego prije rata. Zadrugarstvo je birokratizirano, osniva se na sistemu imenovanja i radi po direktivama državne vlasti. A tko zna samo jakost engleskoga zadružnoga pokreta onda riječi, da je rusko zadrugarstvo nadmašilo zadrugarstvo svih ostalih zemalja zajedno, djeluju samo kao dobra prvoaprilska šala (premda je mjesec travanj još dosta daleko).

Svima zadrugarima će biti drago, što ta gospoda oko »Kronike«, koja se inače toliko oduševljavaju Sovjetskom Rusijom i njezinim zadrugarstvom, pišu tako dirljivo o čestitim rochdalskim pionirima. Ali neka uzmu u obzir i svoje čitatelje, kojima to ne će biti milo, jer se ideje rochdalskih pionira jako slabo poklapaju s njihovim principima. Oni bi ih doduše htjeli prekrojiti po svojoj volji, ali to je jako težak posao. Stalni principi tkalaca iz Rochdala (neutralnost, razdioba viška konzumentima, zadružna demokracija) ne daju se nikako pretvoriti u svoju parodiju.

Iskrivljavanjem činjenica i donošenjem neistinitih podataka »Kronika« čini vrlo slabu uslugu kooperativnom pokretu. *—er.*

SLOM »DRAMSKOGA STUDIJA«

»Dramski studio« osnovan je sa svrhom da okupi mlađe članove Narodnoga kazališta u Zagrebu i da priređivanjem dobrih predstava, uvježbanih s mnogo marljivosti i ustrajna rada, izvršuje posebnu misiju u našem kulturnom životu. Međutim sve nade, koje su se polagale u »dramski studio«, izjalovile su se, jer on nije pošao putem objektivna kulturna rada, već se dao jedino na čistu marxističku propagandu, da na taj način udovolji željama one

neznatne manjine, koja u dezolantnim prilikama Sovjetske Rusije nalazi svoj jedini i d e a l.

Večina dosadašnjih djela, koja su po »dramskom studiju« iznesena na pozornicu, imala je jedino taj p r o p a g a n d i s t i č k i k a r a k t e r. Oni mlađi glumci, koji su imali talenta i koji su mogli naći drugdje zaposlenja, istupili su iz »s t u d i j a«, jer se nijesu slagali s ovakom n e u m j e t n i č k o m p r o p a g a n d o m. No u prvo vrijeme, ta je tendenciozna propaganda bila uvijena u fini svileni papir, da je samo dobro oko moglo razabrati, u čemu se zapravo sastoji »r a d« dramskoga studija. No djelo, koje je izneseno na pozornicu zagrebačkoga narodnoga kazališta dne 7. prosinca, jasno je razotkrilo sve namjere toga, takozvanog »dramskoga studija« i pokazalo svima, o čemu se tu zapravo radi.

Davana je drama E. Č i r i k o v a: Ž i d o v i. Djelo je izvedeno u »p r e r a d b i« Branka T e p a v c a i Predraga M i l a n o v a. Čitava »preradba« sastoji se u biti u tome, da se ispustilo neke »n e a k t u e l n e« prizore, a dopisalo nove, tako da se čitavoj stvari dade biljeg »a k t u e l n o s t i«. No sva aktuelnost nije ništa drugo nego samo primjena ovoga komada na današnje prilike u novoj Njemačkoj. Osim toga pojačan je u drami filomarxistički ton, tako da smo mi imali dojam kao da se nalazimo u Sovjetskoj Rusiji, da gledamo jeftine i nedovoljno uvježbane komade, koje doduše mogu servirati sovjetski vlastodršci kakovom p r o v i n c i j s k o m g r a d i ć u u S o v j e t s k o j R u s i j i, ali što je za glavni grad jedne nacije i kulturno središte čitavoga našega naroda deplasirano u cijelosti.

Izvedba bijaše ispod svake kritike, što je naglasila sva dnevna štampa, pa i ona, koja inače simpatizira s »n a p r e d n i m« marxističkim idejama. To je i jasno, jer u »dramskom studiju« (osim jedne ili dvije časne iznimke) uopće i nema glumaca jače kvalitete, već se tu nalaze sami s t a t i s t i, koji u redovnim predstavama narodnoga kazališta stoje kao k i p o v i ili, što je već za njih vrhunac, progovore u čitavoj predstavi samo »d o b a r d a n«. Naravno, da takovi glumci ni ne mogu dati dobru predstavu. Pa kad se još naglasi da ovo sasvim rastrgano djelo nije imalo apsolutno n i k a k o v e u m j e t n i č k e v r i j e d n o s t i, onda si svatko može zamisliti, kako je ta predstava mogla izgledati.

U Sovjetskoj Rusiji stavljena je umjetnost sasvim u službu k o m u n i s t i č k e s t r a n k e, a svi komadi, što se daju, moraju biti u intencijama »s o v j e t s k e r e v o l u c i j e«. Na svu sreću ne vladaju kod nas sovjeti i zato si slobodno možemo priuštiti da gledamo u kazalištu i po koji k u l t u r n i k o m a d, a ne djela sovjetske propagande. Nadamo se, da i »Židovi«, a ni »Dramski studio« ne će više nastupiti na našoj pozornici, jer bi to bila prava kulturna sramota. Onaj fiasko, koji je doživjela ova predstava i sam »dramski studio«, trebao bi djelovati da ljudi uviđe, kako su na pogrješnom putu, kada misle, da zagrebačkoj publici mogu servirati što god oni hoće.

Usprkos grupe ljudi, koja je specijalno angažirana, da plješće i odobrava dramskom studiju i koja se zanosila tim lošim komadom i u svom jadu vikala »živio Stalin«, »živjela Moskva«, »dolje fašisti«, »živio Dimitrov« *i* slične duhovitosti, velika većina publike bijaše užasno ogorčena, da marxisti pokazuju toliko drskosti i da se usred Zagreba usuđe nastupati s ovakvim komadima. Pljesak grupice marxista bijaše tokom čitave predstave zaglušen z v i ž d a n j e m i v i k a n j e m o s t a l e p u b l i k e, koja je p r o t e s t i r a l a p r o t i v »m a r x i s t i č k o g a« (da ne kažemo gorju riječ, i z a z i v a n j a.

U samom komadu govori s nervoznom patetikom o »historijskom materijalizmu«, o »Karlu Marxu«. Proganjaju se Ž i d o v i, održavaju se k o m u n i s t i č k i s a s t a n c i, nastupaju čak i Hitlerovi j u r i š n i o d j e l i, koji počinjaju takove grozote, kakove nijesu sigurno znali ni u »srednjem Vijeku« (ali znaju u Sovjetskoj Rusiji!). Ali komunisti pobijedjuju, — Hitlera (što se babi htilo, to se babi s n i l o). Crveno svijetlo plamti, crveni odredi dolaze. To je publiku najviše ražestilo. Ovakovo izazivanje i toliko tendencija usred Zagreba i publika viče: To je k r v r u s k i h s e l j a k a! Dolje komunizam! Dolje Treća Internacionala! Dolje Moskva! Dolje Stalin!

Blamaža »dramskoga studija« djelovat će dobro te ćemo se valjda riješiti ovakovih neukusnih i deplasiranih predstava, kakove je on dosada davao. »Dramski studio« doživio je takav slom, da se sigurno ne će usuditi više da pojavi na daskama našega Narodnoga kazališta.

I ta je priredba dala j e d a n d o k a z v i š e našoj tezi, da u današnje vrijeme nije ni najmanje opasno biti marxista . . .

A n d r i j a K a č i ć.

»NOVOSTI« O »TRAGICI HRVATSKOGA ZADRUGARSTVA«

Našoj je javnosti dobro poznato kakav je to list zagrebačke »N o v o s t i«. Nije tome davno, da im je francuski publicista P e z e t javno dokazivao u posebnoj brošuri neke o č i t e f a l s i f i k a t e. »Novosti« su naime citirale neke Pezetove izjave, koje on nije dao, odnosno neke citate, koje citira Pezet, »Novosti« su uz silnu pompu donijele k a o n j e g o v e. Naravno da je to uzdiglo veliku prašinu, jer dosada barem nijesu takovi falsifikati bili uobičajeni u našoj štampi. I premda su osim Pezeta i neki drugi zagrebački listovi iznijeli kako »Novosti« f a l s i f i c i r a j u i s t i n u (što kod njih nije ništa novo), one se nijesu ni pokušale oprati. To bi im uostalom bilo i nemoguće. Pa kad je na jednom predavanju izneseno u cijelosti kako »Novosti« citiraju citate ljudi koji o tim citatima nemaju pojma, očekivalo se, da će »Novosti« reagirati, ali reakcije nije bilo . . .

I zato je s pravom rečeno na već spomenutom predavanju, da su »Novosti« takav list, k o d k o j e g a s e m o r a u v i j e k i z č l a n a k a č i t a t i u p r a v o p r o t i v n o o d o n o g a š t o j e n a p i s a n o. N a j č e š ć e j e p r o t i v n o i s t i n a o d o n o g a, š t o k a ž u »N o v o s t i«, to je predavač potkrijepio obilatim dokaznim materijalom. Pa i u pisanju o hrvatskom zadrugarstvu (»Tragika hrvatskoga zadrugarstva«, »Novosti« od 12. XII. 1933.) može se primijeniti ista metoda, o kojoj je gore riječ.

Nepismeni članak »Novosti« vrvi tolikim netočnostima i neistinama, da ne kažemo denuncijacijama, da to valjda ne bi uvrstio niti jedan list na svijetu. To je takav očit napadaj na naše zadrugarstvo, kakav mogu napisati s a m o z a g r e b a č k e »N o v o s t i. Pogotovo napisan pred samu skupštinu Saveza hrvatskih seljačkih zadruga, služio je taj članak direktno k a o a l a r m, kao podloga za organizaciju p r e p a d a na naše zadrugarstvo. U njemu gotovo i nema jedna riječ istine, već se samo htjelo, kako to dokazuje i naslov »tragika« (a i svaki redak toga članka od anonimnoga pisca, koji iz busije napada), da se zbog nastale uznemirenosti o m o g u ć i i z v j e s n o s l o b o d n o-z i d a r s k o j g r u p i u l a z a k u S r e d i š n j i s a v e z h r v a t s k i h s e l j a č k i h z a d r u g a. Članak »Novosti« potječe naravno iz slobodno-zidarskih redova i kad bi nam se dala prilika, odgovorili bi na njega, onako kako se to dolikuje. Ali šta ćemo, za sada se moramo zadovoljiti i ovim skromnim odgovorom.

»Novosti« i njihova slobodno-zidarska klika neka dobro upamti onu Gundulićevu o »k o l u s r e ć e«. Doći će čas obračuna sa slobodnim zidarima i sa svim nepismenostima zagrebačkih »Novosti«. Naše zadrugarstvo došlo je možda danas u nezgodan položaj, ali n e s a m o p r e u z i m a n j e m p a r c e l a c i o n o g a p o s l a u C a b u n i ili krivnjom uprave, kako bi te htjele prikazati zagrebačke »Novosti«. Ima tu i jačih razloga. Neka se malo zamisle u činjenicu, da su u p r a v o s v e n a š e z a d r u ž n e u s t a n o v e došle na rub propasti: Zadružni savez u Splitu, Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku, Hrvatsko gospodarsko društvo u Zagrebu, Glavna zadruga u Zagrebu, Hrvatska seljačka zadružna banka, a sada i Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu. Čudno, zar ne? I svagdje su krive samo uprave i »parcelacioni poslovi«!

Nije to tako draga gospodo slobodni zidari. V a š i p r s t i bili su svagdje po srijedi. »Naprednjaci« su od uvijek bili protiv zadrugarstva i rušili su ga gdje god su mogli, već od godine 1903., kada se počelo s osnivanjem seljačkih zadruga. Naravno je, da su morali biti p r o t i v z a d r u g a r s t v a, kada su u njemu vijek ra-

dili, — kako »Novosti« tvrde — »frankofurtimaši«.

Glavnom i oficijelnom slobodno-zidarskom glasilu »Novosti« i svoj »braći« slobodnim zidarima poručujemo, da naše zadrugarstvo ne treba njihova tutorstva. A ako mu ga i nametnu, neka upamte, da će s njima već obračunati — sam seljački narod.

DVA GAZDE I — TREĆI.

Pod naslovom »Slobodni izbori« donosi »Slobodni građanin« br. 13. ovu kurioznu priču:

»Za vrijeme reakcionarnih vladavina, naprednjačko - liberalnih, u jednom selu u Srbiji vršeni su općinski izbori. Gotovo cijelo selo pripadalo je radikalskoj opoziciji. Narod se podijelio na dva tabora: jedni su htjeli za predsjednika općine ugledna seoskog domaćina gazda Iliju, dok su drugi htjeli gazda Miliju. Borba je bila velika. Svaka strana htjela je da izvojšti pobjedu svome kandidatu.

U to vrijeme glasalo se javno. Na izbore je došao i kotarski predstojnik sa stražarima i oružnicima u selo da pazi, da se izbori u redu izvršuju.

Izbori su održavani preko cijeloga dana. Bilo je ljeto. Prozori sudnice gdje su izbori vršeni, bili su otvoreni. Iz sudnice čuli su se glasovi naroda, koji glasa:

»Za gazda Iliju«.
»Za gazda Miliju«.
»Za gazda Iliju«.
»Za gazda Miliju«.

A tako cijeloga dana. U šest sati uveče glasovanje je svršeno. Nije se znalo tko je pobjedio, jer su oba kandidata bila približno jaka. Naposljetku kotarski predstojnik izlazi na vrata sudnice, da objavi rezultat glasovanja. Birači gazda Ilije i gazda Milije očekuju pobjedu svojih kandidata. Nastaje tišina. Nitko ne diše. Predstojnik čita:

»Za predsjednika općine jednoglasno je izabran Petar Čepurac«.

Narod razrogačio oči. Ne može da dođe k sebi od čuda. Tko je taj Petar Čepurac?! Tko je glasovao za njega?!

Predstojnik šalje brzojav ministru unutrašnjih poslova, da je srušio kulu opozicije: g. ministar je zadovoljan. U narodnoj skupštini ponosno brani pravilan rad svojih organa. A narod? On je trpio, dok nije došlo vrijeme da gromoglasno progovori i ukloni iz stranačkoga života one, koji su njega i državu ponizivali svojim naopakim radom.

Tko ima uši da čuje, neka čuje!«

ZA VOLJU ISTINE I SLOGE.

U prošlom broju »Hrvatske Smotre« navedeno je u članku »Hrvatska Smotra brani Maticu Hrvatsku«, da je g. M. Hanžeković odbornik »Matice Hrvatske«.

Međutim nam je saopćeno, da se g. M. Hanžeković uopće ne nalazi u odboru »Matice«. Mi to istini za volju rado konstatiramo i tako ispravljamo našu netočnu tvrdnju, koju smo naveli na temelju krivih informacija.

»Matica Hrvatska« prema tome već duže vremena ne surađuje ni na koji način s g. Hanžekovićem.

Ne bismo željeli, da čitalac krivo interpretira i neke momente, koje smo bili naveli u istoj bilješci prošloga broja »Hrvatske Smotre«. Mi naime nijesmo nikada ustvrdili da Matica Hrvatska i njezin predsjednik g. prof. Dr. Lukas imaju po svojim vlastitim načelima nekih dodirnih točaka s komunističkom ili uopće marksističkom ideologijom, već jedino to, da nijesu umjeli spriječiti neke pokušaje marxističkih elemenata, da se u izdanjima Matice afirmiraju. Isto tako mi nipošto ne mislimo, da bi predsjednik »Matice Hrvatske« mogao odobravati komunističku literaturu, pa ni marxističku literaturu, koju je kod nas bez uspjeha pokušao razviti M. Krleža.

Ne bismo naime željeli, da bilo koji protivnik »Matice Hrvatske« lovi u mutnome. A mi ćemo vazda i u buduće stajati na braniku ove važne naše nacionalne ustanove.

Ur.

Odgovorni urednik: Dr. A Čepulić, Zagreb, Trg Kralja Tomislava br. 21. — Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak), Zagreb. — Za tiskaru odgovara Gjuro Jutriša, Zagreb, Ilica 35.

„Hrvatska Smotra“ u II. godini

Radi znatnih poteškoća s kojima se ima boriti naš list spriječeni smo, da dostavimo pretplatnicima prosinački broj »Hrvatske Smotre«. No da to nadoknadimo izlazi siječanjski broj u povećanom opsegu, a i u dalnjim brojevima nastojat ćemo, da odštetimo naše cij. pretplatnike.

Moramo istaknuti važnu činjenicu, da »Hrvatsku Smotru« nije zadesila sudbina velike većine bivših naših književnih ili kulturnih časokisa, koji su nestali već u prvoj godini svoga života. Već i ta činjenica govori o elementarnoj potrebi ovakova lista po našu javnost. Možemo smiono ustvrditi, da bi za čitav naš javni život i kulturni prestiž bio vrlo težak i nenadomjestiv gubitak, kada bi nestalo »Hrvatske Smotre«.

Ona će se i u buduće moći održati jedino uz patriotsku požrtvovnost naših inteligentnih slojeva, kojima je list namijenjen. Apeliramo takoder na tu požrtvovnost i računamo na to, da će dosadašnji pretplatnici ostati vjerni listu, kao i to, da će mu se pridružiti novi. Mislimo, da je to najbolji način, kako mogu danas izvršiti naši čitaoci svoju nacionalnu dužnost.

»Hrvatska Smotra« će u novoj godini pod vodstvom mlade naše inteligencije poraditi na sakupljanju svih pozitivnih narodnih snaga, jer danas nema mjesta suvišnom razdvajanju i cijepanju. U tom radu biti će joj glavni ideal jedinstvena narodna linija.

Ovaj broj »Hrvatske Smotre« šaljemo na ogled mnogim našim prijateljima i istomišljenicima te ih molimo da se pretplate na list. Posao je težak i velik, a poslanika tako malo. Radi toga mora svoju dužnost učiniti svaki od nas i svojim skromnim doprinosom potpomoći ovu našu patriotsku akciju.

Pretplata se može poslati i u mjesečnim obrocima po 10.— din., četvrtgodišnje 25 din., polugodišnje 50 din., a godišnje 100.— din.

Nije pošteno list primati, a ne plaćati ga; zato još jednom molimo sve naše prijatelje, da nam što prije pošalju pretplatu. Mi izvršavamo svoju dužnost, usprkos svih neprilika, pa neka oni izvrše svoju.

Pretplatnici pošaljite nam odmah pretplatu.

FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU.

PRIZNANICA

Popunjava uplatilac.

na iznos od ______________ Din. ____ p.

slovima Dinara

uplaćen danas
na ček. račun br.
Ime vlasnika ček. računa: **37.860**

Hrvatska Smotra, uprava, Zagreb.

Uplatni br. po dnevniku ______

Naplaćena taksa Din ______ p. ______

____
Potpis službenika

Obr. 8 Br. 106 „Uplatnica"

FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU.

IZVJEŠTAJ

vlasniku čekovnog računa

Popunjava uplatilac.

Iznos od ______________ Din. ____ p.

uplatio je

Ime uplatioca

____

____

____

u korist ček. računa br.

37.860

Hrvatska Smotra, uprava, Zagreb.

Dana ______________________

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Obr. br. 106 Š.

FIL. POŠTANSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU.

TEMELJNICA

za knjiženje

Popunjava uplatilac.

Iznos od __________ Din. ____ p.

Uplatio je ______________________

____

____

na ček račun br.

37.860

Dana ______________________

Uplatni br. po dnevniku ______

Ovaj dio ostaje kod Štedionice i na njemu se ne vrše saopćenja vlasniku čekovnog računa

Prostor za saopćenja vlasniku računa.

Ovom čekovnom uplatnicom može izvršiti uplatu na blagajnicama Poštanske štedionice ili njenih filijala ili na svima poštama u Kraljevini Jugoslaviji svako lice do neograničene svote i bez dokaza istovjetnosti.

Popunjavanje uplatnice vrši sam uplatilac i to ili rukom (samo mastilom), ili štampanjem ili pisaćom mašinom. Priznanicu potvrđuje blagajnica Poštanske štedionice ili pošta i vraća je uplatiocu. Datum na uplatnici mora odgovarati danu uplate.

Priznanica je potpun dokaz izvršene uplate za račun vlasnika čekovnog računa, kad je snabdjevena uplatnim brojem, potpisom ovlaštenog službenika pošte ili Poštanske štedionice i otiskom žiga.

Nejasno popunjene, poderane, uprljane, ispravljene ili brisane čekovne uplatnice pošte ne smiju primati.